

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

C-uppsats
Hösten 2012
Läroartbildningen
Avdelningen för historia

Kanslern och diplomaten

- En textanalys av breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna under de fredsförberedande åren 1643-1648.

Författare

Jakob Gustavsson

Handledare

Marie-Louise Rodén

Examinator

Ingemar Liljegren

Kanslern och diplomaten

- En textanalys av breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna under de fredsförberedande åren 1643-1648

Abstract

Syftet med studien är att undersöka vilka roller Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius hade i det fredsförberedande arbetet inför och under fredskongressen i Westfalen, men även att utifrån Salvius brev till Oxenstierna undersöka hur deras relation såg ut under den aktuella tidsperioden. De uppgifter som framkommer i Salvius brevväxling till Oxenstierna angående deras relation, samt deras roller och uppgifter under de fredsförberedande åren 1643-1648 kommer därefter att analyseras och jämföras med hur detta har skildrats av historieskrivarna Gunnar Wetterberg och Sune Lundgren. De resultat som studien har frambringat visar på att både Oxenstierna och Salvius var innehavare av mycket centrala roller i det fredsförberedande arbetet, samt att deras tidigare relativt nära relation till varandra försämrades något under åren 1643-1648.

Ämnesord: Svensk historia, 1600-tal, Trettioåriga kriget, Westfaliska freden, Axel Oxenstierna, Johan Adler Salvius.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Syfte	8
1.2 Frågeställningar	9
1.3 Metod	9
1.4 Material: avgränsning och urval	10
1.5 Forskningsbakgrund.....	12
2. Trettioåriga kriget och Westfaliska freden – en bakgrund.....	14
2.1 Trettioåriga kriget (1618-1648).....	14
2.1.1 Sveriges inblandning	15
2.2 Westfaliska freden (1648).....	17
2.2.1 Fredens resultat	18
3. Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius.....	20
3.1 Axel Oxenstierna (1583-1654).....	20
3.1.1 Oxenstiernas roll i det fredsförberedande arbetet	22
3.2 Johan Adler Salvius (1590-1652).....	24
3.2.1 Salvius roll i det fredsförberedande arbetet.....	26
3.3 Salvius och Oxenstiernas komplicerade relation under 1640-talet.....	28
3.3.1 Stockholm, den 11/21 december 1647, Kristina till Johan Adler Salvius.....	30
4. Brevet från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	32
4.1 Förteckning över breven	32
4.2 Presentation av breven	33
4.2.1 Hamburg, den 21 januari 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna	33
4.2.2 Hamburg, den 4 februari 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	35
4.2.3 Minden, den 5 september 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	36
4.2.4 Osnabrück, den 19 augusti 1644, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	36
4.2.5 Osnabrück, den 30 augusti 1644, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	38
4.2.6 Osnabrück, den 24 mars 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna	39
4.2.7 Osnabrück, den 6 juli 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	40
4.2.8 Hamburg, den 19 augusti 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	43
4.2.9 Osnabrück, den 22 december 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna	45
4.2.10 Osnabrück, den 16 mars 1646, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna	45
5. Textanalys av breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.....	48
5.1 Brevet från år 1643	48
5.1.1 Hamburg, den 21 januari	48
5.1.2 Hamburg, den 4 februari	49
5.1.3 Minden, den 5 september	49

5.2 Breven från år 1644	50
5.2.1 Osnabrück, den 19 augusti	50
5.2.2 Osnabrück, den 30 augusti	51
5.3 Breven från år 1645	52
5.3.1 Osnabrück, den 24 mars	52
5.3.2 Osnabrück, den 6 juli	52
5.3.3 Hamburg, den 19 augusti.....	53
5.3.4 Osnabrück, den 22 december.....	54
5.4 Brevet från år 1646	54
5.4.1 Osnabrück, den 16 mars	54
5.5 Resultat och jämförelser.....	55
6. Slutdiskussion.....	58
6.1 Sammanfattning av studiens resultat	58
6.2 Den enskilda individens betydelse för den historiska utvecklingen	59
7. Referenser	60
7.1 Tryckt källmaterial.....	60
7.2 Litteratur.....	60

1. Inledning

Det Må jag väl skriva, mig uti Fredstraktaten inte främmande förekomma, att det sig understundom liknar till fred, understundom synes det likt att allt skole och vele söndergå. Det är i alle Fredstraktater sedvanligt, och kan sig ingen försäkra om utslaget, förrän allt är slutet och underskrivet...¹

Kanslern Axel Oxenstierna och diplomaten Johan Adler Salvius betraktades under 1600-talets första hälft som två av sin samtids främsta statsmän, inte minst på grund av deras diplomatiska och utrikespolitiska färdigheter. Oxenstiernas spelade dessutom en viktig roll för uppbyggnaden av den svenska statsmakten, samt skapade förutsättningar för Gustav II Adolfs och den svenska arméns intervention i Trettioåriga kriget. Salvius diplomatiska färdigheter var vidare en av anledningarna till att det under år 1648 slöts en fredsöverenskommelse i Westfalen, som för Sveriges del innebar en internationell bekräftelse av deras nyvunna roll som en nordeuropeisk stormakt. Oxenstierna och Salvius verkade under större delen av sina liv inom den svenska förvaltningen, och deras insatser var både betydande och i vissa avseenden även revolutionerande. Detta är troligtvis den huvudsakliga anledningen till att de båda männen vanligtvis framställs som två av Sveriges främsta statsmän genom tiderna.

De båda männen hade dock helt skilda förutsättningar för att göra karriär inom det svenska styret. Axel Oxenstierna föddes den 16 juni år 1583 som barn till riksrådet Gustaf Gabrielsson Oxenstierna, och som barnbarn till Gabriel Cristersson Oxenstierna, som var företrädare för den mäktiga Oxenstierna-släkten.² Gunnar Wetterberg hävdar att Axel Oxenstierna redan som ung var mycket begåvad, samt hade flera av de egenskaper som krävdes för att lyckas i livet. I och med sin ställning som adelsyngling inom en av Sveriges mest aktade släkter, var förutsättningarna dessutom relativt goda för att Axel skulle kunna nå en av de högsta positionerna inom det svenska styret. Johan Adler Salvius föddes med största sannolikhet någon gång under år 1590.³ Salvius förutsättningar såg dock helt annorlunda ut eftersom han föddes in i en relativt enkel familj, som son till en stadsskrivare i Strängnäs. Tack vare hans

¹ Oxenstierna, Axel (1648), i: Wetterberg, Gunnar (2002). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 2*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB, s.897-898. De aktuella orden är ett utdrag ur ett brev som kanslern skickade till sin son Johan under sommaren 1648. I brevet uttrycker Axel sin ”oro” över att fredsöverenskommelsen kanske aldrig skulle komma att bli en verklighet.

² Wetterberg, Gunnar (2002). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 1*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB, s.89-90.

³ Lundgren, Sune (1945). *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomin och maktkampen*. Lund: A.-B. PH. Lindstedts Uni.-Bokhandel, s.3.

hunger efter ära och berömmelse, samt hans mycket stora begåvning, lyckades dock även Salvius att förverkliga sig själv i 1600-talets Sverige.

Oxenstierna och Salvius skulle i flera avseenden komma att påverka varandras liv, inte minst eftersom Oxenstierna valde att finansiera Salvius karriär genom att bli hans mentor och beskyddare. Relationen mellan Salvius och Oxenstierna var i det stora hela relativt god, men under de fredsförberedande åren 1643-1648 hände något som resulterade i att de båda männen mer och mer tog avstånd från varandra. Min önskan och min avsikt är att jag, genom min studie, ska lyckas ta reda på vad det aktuella avståndstagandet mellan Salvius och Oxenstierna under den aktuella tidsperioden egentligen berodde på.

1.1 Syfte

Då Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius ofta framställs som två av sin samtids mest framstående och betydelsefulla aktörer, finns det en hel del i deras livshistorier som skulle kunna utgöra grunden för studier av olika slag. Då stora delar av deras liv dessutom finns bevarade till eftervärlden genom deras skrifter och brevväxling, blir en akademisk studie som denna både relevant och intressant. Det som dock framförallt har väckt mitt intresse är vilken betydelse Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius hade för Sveriges framväxt som en nordeuropeisk stormakt under 1600-talet.

Jag har genom min studie valt att undersöka vilka roller Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius egentligen hade i det fredsförberedande arbetet, både inför och under fredsförhandlingarna i Westfalen som pågick mellan åren 1643-1648. Syftet med studien är dock inte enbart att undersöka hur Oxenstierna och Salvius roller och uppgifter såg ut, utan även att undersöka hur deras relation såg ut under den aktuella tidsperioden. Innehållet i studiens primärkällor, som utgörs av originalbrev från Salvius till Oxenstierna, kommer inledningsvis att genomgå en kvalitativ textanalys. De uppgifter som lyser igenom i Salvius brev till Oxenstierna gällande deras relation, men även deras roller och uppgifter under de fredsförberedande åren kommer därefter att jämföras med hur detta har skildrats av historieskrivarna Gunnar Wetterberg och Sune Lundgren.

1.2 Frågeställningar

Studien har genomförts utifrån följande frågeställningar:

- På vilket sätt bidrog Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius till den, för Sverige, mycket fördelaktiga fredsöverenskommelsen i Westfalen år 1648 och vilka roller och uppgifter hade egentligen Salvius och Oxenstierna i det fredsförberedande arbetet under åren 1643-1648?
- Hur såg relationen ut mellan Johan Adler Salvius och Axel Oxenstierna under de fredsförberedande åren 1643-1648? Överensstämmer relationen som skildras av de svenska historieskrivarna Gunnar Wetterberg och Sune Lundgren med den relation som lyser igenom i Salvius brev till Oxenstierna under den aktuella tidsperioden?

1.3 Metod

John Tosh hävdar att det finns två huvudsakliga principer för hur den akademiska historieforskningen bör närma sig sitt källmaterial. Den första principen innebär att historieforskaren närmar sig en källa, eller en grupp av källor som behandlar något som överensstämmer med forskarens intresseområde. Därefter botaniserar forskaren bland innehållet i det aktuella källmaterialet, i syfte att eventuellt finna något som skulle kunna utgöra grunden för den planerade forskningen. Resultatet av denna princip blir således att källmaterialet styr historieforskningens karaktär. Den andra principen innebär istället att forskaren i förväg formulerar ett problem eller en frågeställning och först därefter närmar sig forskaren sitt källmaterial, och då i syfte att finna något som behandlar forskarens specifika problemformulering. Resultatet av denna ansats blir istället ofta att den aktuella problemformuleringen styr historieforskningens karaktär. Naturligtvis har de båda principerna vissa styrkor, men även vissa brister. Tosh hävdar dock att båda principerna är legitima och effektiva metoder för att närma sig det historiska källmaterialet.⁴

⁴ Tosh, John (2011). *Historisk teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB, s.132-133.

Jag har utifrån en kvalitativ ansats valt att genomföra en textanalys av breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna under åren 1643-1648, i syfte att ta reda på hur deras relation, men även hur deras roller såg ut i det fredsförberedande arbetet. Den huvudsakliga anledningen till att jag har valt att använda just textanalysen i min analys av brevväxlingen mellan Adler Salvius och Oxenstierna är att den fungerar som ett utmärkt verktyg för att lokalisera och analysera både språkliga och innehållsmässiga aspekter i en text. Enligt Britt Hultén har textanalysen sin grund i den spontana uppfattning läsaren får av den aktuella texten vid det första genomläsningstillfället. Den aktuella texten läses därefter ytterligare en gång, fast nu i syfte att utkristallisera och kategorisera textens form och innehåll. Avslutningsvis genomför läsaren eventuellt även en kritisk granskning av den aktuella texten.⁵

Jag har valt att genomföra textanalysen på följande vis:

Breven som behandlar Johan Adler Salvius relation till Axel Oxenstierna, samt de brev som behandlar Salvius och Oxenstiernas roller i det fredsförberedande arbetet under tidsperioden 1643-1648, kommer inledningsvis att presenteras var och ett för sig i separata kapitel. Därefter kommer breven att granskas och analyseras, i syfte att lyfta fram den information som finns i de aktuella breven angående Salvius och Oxenstiernas relation, samt om deras roller och uppgifter i det fredsförberedande arbetet. Avslutningsvis kommer jag att jämföra innehållet i de aktuella breven med Sune Lundgrens och Gunnar Wetterbergs skildringar av de båda statsmännens relation, samt av deras fredsförberedande arbete under den aktuella tidsperioden. Avsikten bakom den komparativa ansatsen är att ta reda på om den bild som målas upp i författarnas skildringar överensstämmer med den bild läsaren får genom att läsa Johan Adler Salvius brev till Axel Oxenstierna.

1.4 Material: avgränsning och urval

Det primära källmaterialet för min studie är den omfattande brevväxlingen mellan Johan Adler Salvius och Axel Oxenstierna som varade i över trettio år. En stor del av brevväxlingen

⁵ Hultén, Britt (2000). *Journalistikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur, s.96-97.

mellan Salvius och Oxenstierna finns bevarad till eftervärlden; 234 brev från Salvius till Oxenstierna och cirka 100 brev från Oxenstierna till Salvius. Under sommaren 2012 gavs det ut en ny bok, i vilken samtliga brev från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna har publicerats. Bokens titel är *Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling – Brev från Johan Adler Salvius*⁶ och är utgiven av Per-Gunnar Ottosson och Helmut Backhaus i samarbete med Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Riksarkivet. Det är brevväxlingen mellan Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius som utgör grunden för mitt primära källmaterial

Då brevväxlingen mellan Salvius och Oxenstierna sträcker sig över mer än trettio år, har min avsikt varit att i huvudsak analysera de brev som skrevs mellan åren 1643-1648. Denna avgränsning bedömer jag vara lämplig, då det var under denna tidsperiod som fredsförhandlingarna i Münster och Osnabrück pågick. Bland de brev som jag har studerat har jag valt att både presentera och analysera 10 brev från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna mellan åren 1643-1646. De aktuella breven är både relevanta och tillräckliga, då de beskriver hur relationen mellan Salvius och Oxenstierna såg ut, men även vilka maktbefogenheter och uppgifter Salvius hade i det fredsförberedande arbetet under den aktuella tidsperioden. Anledningen till att jag inte har presenterat några brev mellan åren 1646-1648 är att det inte finns några brev bevarade från denna tid. Det sista brevet som Salvius skrev till Oxenstierna är daterat den 4 maj 1646. Helmut Backhaus hävdar att vi ännu inte vet om anledningen till detta är att breven har gått förlorade, eller om brevväxlingen helt enkelt bara upphörde.⁷ Jag har vidare valt att endast analysera brev som är skrivna av Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna. Anledningen till att jag inte har tagit med brev som är skrivna av Oxenstierna till Salvius är att dessa ännu inte har blivit publicerade, utan finns endast som originaldokument på Riksarkivet i Stockholm.

Den litteratur som jag huvudsakligen har valt att använda mig av för skildringen av Johan Adler Salvius är Sune Lundgrens avhandling *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomin och maktkampen*.⁸ Urvalet beror på att Lundgrens avhandling är den enda

⁶ Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012). *Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling. Avd: 11, band: 14 – Brev från Johan Adler Salvius*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Riksarkivet.

⁷ Backhaus, Helmut (2012). ”Inledning” i, Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.16.

⁸ Lundgren, Sune (1945). *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomin och maktkampen*. Lund: A.-B. PH. Lindstedts Uni.-Bokhandel.

akademiska studie som har gjorts om Johan Adler Salvius, men även att den ger en omfattande och heltäckande skildring över både privatpersonen och statsmannen Johan Adler Salvius.

För framställningen av Axel Oxenstierna har jag främst utgått ifrån Gunnar Wetterbergs biografi i två delar: *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 1*⁹ och *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 2*¹⁰. Anledningen till att jag har valt att använda mig av Wetterbergs biografi över Axel Oxenstierna är att det är den enda biografien som har skrivits om personen i fråga. Dessutom ges det i böckerna en väldigt gedigen och omfattande skildring över den svenske rikskanslern, en skildring som till stor del har sin grund i Oxenstiernas skrifter och brevväxling.

1.5 Forskningsbakgrund

Inom den svenska historieskrivningen framställs vanligtvis Axel Oxenstierna som en av de främsta aktörerna i den svenska historien. Anledningen till den framträdande positionen i den svenska historieskrivningen beror troligtvis på det enorma inflytande som Oxenstierna hade i sin samtid, men även på de reformer han genomförde inom den svenska statsmakten. Trots detta har det endast gjorts ett fåtal akademiska studier om den svenske rikskanslern. Detta kan tyckas vara märkligt, särskilt om man jämför med hur många studier som har gjorts om andra stora aktörer i den svenska historien, aktörer som: Gustav Vasa, Gustav II Adolf, Karl X Gustav och Karl XII.

Det har dock gjorts ett fåtal studier som på ett eller annat sätt behandlar den svenske kanslern. En av dessa är Gabrielle Hansens studie *Mens mea multis anxietatibus avecta...: En 1600-talsläkares bestyr och besvär – utgåva av brev från Jakob Robertsson till Axel Oxenstierna*.¹¹ I denna studie redogör Hansen för ett urval av brevväxlingen mellan Jakob Robertsson¹² och

⁹ Wetterberg, Gunnar (2002a). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 1*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.

¹⁰ Wetterberg, Gunnar (2002b). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 2*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.

¹¹ Hansen, Gabrielle (2006). (C-uppsats). *Mens mea multis anxietatibus avecta...: En 1600-talsläkares bestyr och besvär – utgåva av brev från Jakob Robertsson till Axel Oxenstierna*. Lund: Lunds universitet.

¹² Jakob Robertsson (1566-1652) var Gustav II Adolfs livmedikus från år 1614, men även livmedikus hos drottning Kristina från år 1639. Se: Hansen, Gabrielle (2006), s.4.

Axel Oxenstierna under åren 1621-1633, i syfte att genom textkritiska noter göra breven mer tillgängliga för kommande latinstudenter. Då studien hade som syfte att lokalisera och kategorisera de språkliga aspekterna i de aktuella breven, blir tyvärr skildringen av Axel Oxenstierna som person i det närmaste obefintlig.

Även i Rebecca Martins studie *Representing a Nation of Tailors and Cobblers: A Study of Bulstrode Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy, 1653-1654*¹³ kommer läsaren i kontakt med Axel Oxenstierna. Studien behandlar den engelske ambassadören Bulstrode Whitelockes vistelse i Sverige under åren 1653-1654, i syfte att ta reda på hur Whitelockes politiska, ideologiska och religiösa övertygelser såg ut, men även hur de utvecklades under den svenska vistelsen. Whitelocke kom under sin tid i Sverige i kontakt med både Axel Oxenstierna och drottning Kristina, och deras möten och samtal skildras bland annat i Whitelockes bevarade skrifter och journaler.¹⁴ Inte heller denna studie ger dock någon bredare och mer omfattande skildring av den svenske rikskanslern.

Om Johan Adler Salvius har det endast gjorts en akademisk studie på svenska och det är Sune Lundgrens avhandling *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomin och maktkampen*.¹⁵ Lundgrens syfte med studien var att, inom en biografisk ram, ge en omfattande beskrivning av Johan Adler Salvius karriär och verksamhet inom den svenska statsmakten.¹⁶ Lundgrens studie om Johan Adler Salvius är både relevant och omfattande, och har på grund av dess utförliga skildring av den svenske diplomaten blivit min huvudsakliga litteratur angående Salvius.

¹³ Martin, Rebecca (2007). (C-uppsats). *Representing a Nation of Tailors and Cobblers: A Study of Bulstrode Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy, 1653-1654*. Uppsala: Uppsala universitet.

¹⁴ Ibid, s.3.

¹⁵ Lundgren, Sune (1945). *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomin och maktkampen*. Lund: A.-B. PH. Lindstedts Uni.-Bokhandel.

¹⁶ Ibid, s.2.

2. Trettioåriga kriget och Westfaliska freden – en bakgrund

2.1 Trettioåriga kriget (1618-1648)

En vanlig föreställning om Trettioåriga kriget är att det var ett stort och blodigt krig i det nuvarande Tyskland, som varade i omkring 30 år. Göran Rystad hävdar dock att vanliga beteckningar på Trettioåriga kriget som ett ”religionskrig” eller ett ”tyskt inbördeskrig” både är missvisande och felaktiga. Enligt Rystad var det Trettioåriga kriget snarare ett stort antal invecklade krig och konflikter.¹⁷ Bakgrunden till det som senare skulle komma att utvecklas till ett storskaligt och blodigt krig ligger, enligt författaren, i den religionsfred som slöts i Augsburg år 1555. Rystad hävdar att enligt den aktuella religionsfreden skulle de europeiska länderna och områdenas religionstillhörighet avgöras av de lokala furstarnas konfessioner, något som naturligtvis skapade stora spänningar inom de regioner där majoriteten av befolkningen inte delade den lokala furstens konfession.¹⁸ Krigets utlösande faktor var ett resultat av den nyutnämnde kejsar Ferdinands strävan efter en centralisering och maktkoncentration i sitt nya rike. Startskottet kom nämligen år 1618, då ett antal böhmare kastade ut några kejsarliga sändebud genom ett fönster på slottet i Prag. Anledningen till den något makabra händelsen var enligt författaren att ett flertal lutherska kyrkor hade stängts, samt att kejsaren hade tillsatt ett antal katolska guvernörer i den tyska regionen Böhmen.¹⁹

Det som sedan hände var att kejsar Ferdinand avsattes som böhmisk kung, till fördel för den pfalziske kurfursten Fredrik som blev utnämnd till ny kung i regionen. Utnämningen var dock synnerligen problematisk då Fredrik av Pfalz²⁰ var ledare för den evangeliska unionen, ett faktum som skulle komma att resultera i att det under trettio år framöver skulle råda krig mellan de katolska och protestantiska parterna. Rystad hävdar att den katolske kejsaren dessutom hade lyckats skapa en självständig ställning i förhållande till den katolska ligan, detta genom att han hade mobiliserat en privat armé vars lojalitet var starkt knuten till honom

¹⁷Rystad, Göran (2004). *Europa i världen 1500-1700 – Expansion och integration*. Stockholm: Liber AB, s.158.

¹⁸ Ibid, s.156.

¹⁹ Ibid, s.158.

²⁰ Fredrik av Pfalz, även kallad ”Vinterkonungen”, förlorade ett avgörande slag utanför Prag år 1620 mot de katolska styrkorna, under ledning av befälhavaren Tilly. Kort tid därefter övertog Maximilian av Bayern, Fredrik av Pfalz ställning som tysk kurfurste. Se: Rystad, Göran (2004), s.158.

personligen. Mannen bakom organiserandet av den kejsarliga armén hette Albrecht von Wallenstein, och han skulle komma att spela en mycket central roll under större delen av det långa kriget. Efter bara ett fåtal år av stridigheter mellan den katolska ligans och den evangeliska unionens styrkor, hade slutligen den katolska ligans styrkor, med den kejsarliga armén i spetsen, ockuperat hela södra Tyskland.²¹

Rystad hävdar dock att kejsarens nyvunna maktposition väckte mycket stor oro bland både de tyska och de protestantiska furstarna, men faktiskt även bland de katolska furstarna. Även Frankrike oroades över kejsarens maktposition och sökte därför efter en potentiell bundsförvant i kampen mot kejsaren. Hjälpen kom från Danmark, eftersom danskarna betraktade den kejsarliga flottan i Östersjön som ett mycket påtagligt hot, inte minst mot den, för Danmark, viktiga Öresundstullen.²² Den fransk-danska inblandningen blev dock både kort och misslyckad. Enligt Rystad landsteg Kristian IV:s styrkor i Tyskland år 1625, och bara ett år senare, nämligen i augusti 1626 förlorade de danska styrkorna ett avgörande slag mot den kejsarliga befälhavaren Tilly vid Luther am Barenberge. De danska trupperna var besegrade men fick trots detta igenom en, för dem, mycket fördelaktig fred i Lübeck år 1629. Anledningen till den, för Danmark, mycket fördelaktiga fredsöverenskommelsen var att kejsaren betraktade Danmark som en viktig motvikt mot Sverige.²³ Resultatet av det fransk-danska nederlaget blev att de kejsarliga/katolska styrkorna nu i stort sett kontrollerade hela Tyskland.

2.1.1 Sveriges inblandning

Bland de tyska protestanterna hade man ända sedan det sena 1500-talet drömt om en räddare som skulle komma för att hjälpa de förtryckta, slå det romerska Babylon till marken och inleda en ny, gyllene era för mänskligheten. Denne frälsare skulle komma norrifrån – *aus der Mitternacht* – och han kallades för Lejonet från Norden.²⁴

Rystad anser att vapenvilan mellan Sverige och Polen, som undertecknades i Altmark år 1629, möjliggjorde en svensk inblandning i Trettioåriga kriget. Anledningen var att Sverige, genom

²¹ Rystad, Göran (2004), s.158-160.

²² Ibid, s.160.

²³ Ibid.

²⁴ Englund, Peter (1993) i: Englund, Peter (1993) *Ofredsår – om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB, s.96.

fördraget i Altmark, erhöll Livland och de stora inkomster som regionen inbringade. Tillsammans med den svenska kopparhandeln utgjorde kontrollen av Livland svenskarnas främsta inkomstkälla.²⁵ Rystad hävdar vidare att det, ända sedan Sverige erhöll den estländska hamnstaden Reval år 1561, funnit imperialistiska ambitioner bland de svenska regenterna. Ambitionen var att skapa möjligheter för ett svenskt välde kring Östersjön, ett "Dominium Maris Baltici". Svenskarnas imperialistiska planer hotades därför av den katolske kejsarens ökade inflytande i norra Tyskland, inte minst genom kejsarens ambitioner att skapa en flottbas i Östersjöområdet. Enligt författaren kan man dock inte bortse från att det även fanns konkreta religionspolitiska motiv bakom den svenska interventionen, detta då de tyska protestanterna, som ett resultat av de kejserliga framgångarna, blev allt mer marginaliserade. Vidare anser författaren att en viktig förutsättning för att en svensk inblandning skulle kunna bli en verklighet, var att aktionen backades upp av Frankrike.²⁶

Rystad hävdar att den svenska interventionen blev en verklighet år 1630, då Gustav II Adolf och den svenska armén landsteg i norra Tyskland. Efter några mindre sammandrabbningar mellan den svenska och den katolska ligans styrkor, möttes de slutligen i ett stort slag vid staden Breitenfeld i september 1631.²⁷ Slaget vid Breitenfeld blev en svensk succé. Enligt Rystad var de främsta anledningarna till den svenska segern att Gustav Adolf hade lyckats vidareutveckla en militär taktik som var överlägsen den katolska ligans taktik. Den svenska krigstaktiken handlade huvudsakligen om en kombination av stor eldkraft och stor rörlighet.²⁸ Efter Breitenfeld fortsatte svenskarna söderut och ockuperade Frankfurt am Main, Mainz och den, för katolikerna, viktiga staden München i Bayern. Den katolske överbefälhavaren Wallerstein hade under de senaste åren varit tvungen att lämna över befälet till Tilly, men efter svenskarnas intåg i München återkallades Wallerstein för att återigen föra befäl över de kejserliga styrkorna. De svenska och kejserliga styrkorna möttes i november 1632 i ett stort slag vid Lützen. Svenskarna segrade slutligen i slaget vid Lützen, men segern blev dock dyrköpt då den svenske konungen, Gustav II Adolf, stupade i slaget.²⁹

Två år efter slaget vid Lützen, nämligen i september år 1634, förlorade den svenska armén ett stort och blodigt slag vid Nördlingen. Rystad hävdar dessutom att slaget vid Nördlingen var

²⁵ Rystad, Göran (2004), s.161.

²⁶ Ibid, s.161-162.

²⁷ Ibid, s.163.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

ett av de blodigaste slagen under Trettioåriga kriget.³⁰ Sachsen, som hade varit svenskarnas allierade i kriget mot de kejsarliga styrkorna, lämnade år 1635 kriget och slöt en fred med den katolske kejsaren. Fredsöverenskommelsen i Prag år 1635 var ytterligare ett nederlag för svenskarna, då det innebar att de förlorade en av sina främsta allierade i kampen mot den katolska ligan. Enligt Rystad innebar nederlaget i Nörtingen år 1634 och Pragfreden år 1635 att det skapades något av en maktbalans mellan de protestantiska och katolska parterna i Tyskland, detta eftersom protestanterna kontrollerade norra Tyskland och katolikerna Tysklands södra delar. Rystad hävdar dock att det skulle dröja ytterligare tretton års stridigheter mellan de protestantiska och katolska parterna innan någon reell och varaktig fredsöverenskommelse skulle komma att bli en verklighet.³¹

2.2 Westfaliska freden (1648)

Efter hela fem års intensiva fredsförhandlingar i Münster och Osnabrück undertecknades slutligen det som brukar kallas för Westfaliska freden.³² Marie-Louise Rodén hävdar att freden i Westfalen bestod av två fredsfördrag som slöts med kejsar Ferdinand III under året 1648. Det ena fördraget slöts mellan kejsaren och Sverige, samt med de båda parternas allierade, och undertecknades i Osnabrück och det andra fördraget slöts mellan kejsaren och Frankrike och dess allierade och undertecknades i Münster.³³ Rodén skriver att de båda fredsfördragen innehöll 128 paragrafer, vars innehåll behandlade de villkor som, under två tidigare preliminära fördrag, hade bekräftats av de inblandade parterna.³⁴ Författaren hävdar att för Frankrikes del var det främsta villkoret att de fick behålla den habsburgska provinsen Elsass, som de genom en betalning på 1,2 miljoner thaler hade erhållit från kejsaren. Det aktuella villkoret var dock synnerligen problematiskt då Elsass var en av habsburgarnas viktigaste provinser, vilket är en av de huvudsakliga anledningarna till att fredsförhandlingarna både blev komplicerade och utdragna.³⁵ Enligt Rodén handlade Sveriges villkor istället huvudsakligen om en bekräftelse av deras krav på krigsskadestånd från den

³⁰ Rystad, Göran (2004), s.164.

³¹ Ibid.

³² Backhaus, Helmut (2012), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.16.

³³ Rodén, Marie-Louise (1998). ”Westfaliska freden”, i: Abukhanfusa, Kerstin, Cervin, Ulf, Ericson, Lars, Jonell Ericsson, Britta, Eriksson Karth, Ingrid, Jörwall, Lars, Mark, Peeter & Welandar, Lars-Olof (1998). *Krig och fred i källorna*. Stockholm: Riksarkivet, s.29.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

tyske kejsaren. De båda parterna kom dock slutligen, nämligen i juni 1648, överens om ett skadestånd på 5 miljoner thaler, vilket resulterade i att en preliminär fred undertecknades i Osnabrück den 6 augusti 1648.³⁶

Författaren skriver dock att de båda fredsfördragen innehöll två gemensamma paragrafer, nämligen de första och andra paragraferna. Innehållet i dessa paragrafer handlar huvudsakligen om att freden skulle utgöra en förutsättning för en varaktig fred mellan de inblandade parterna, detta genom att det var en universell fred som vilade på en kristen grund.³⁷ De båda fredsfördragen är daterade till den 14/24 oktober 1648 och anledningen till att det svensk-kejsarliga fördraget i Osnabrück har ett senare datum är att det bekräftades i samband med det senare fransk-kejsarliga fördraget i Münster.³⁸

Rodén skriver följande ord angående samtidens syn på Westfaliska fredens legitimitet och giltighet:

Freden sågs som en slutlig lösning, där hela Europas karta tecknades för all framtid. Kongressen gjorde ett enormt intryck på samtiden, och det kan framhållas att de freder som slöts senare under seklet, blott var smärre justeringar av den större politiska struktur som formats i arbetet med freden 1648. Detta trots att villkoren egentligen var förändrade och årtionden av strider låg mellan dessa och Westfaliska freden.³⁹

2.2.1 Fredens resultat

Rystad hävdar att för de tyska furstendömena innebar freden en ökad autonomi och självständighet i relation till den habsburgske kejsaren, vars makt och inflytande kraftigt reducerades efter det att freden undertecknats. Ett resultat av denna maktförskjutning blev därmed att det skapades en maktbalans mellan de inblandade protestantiska och katolska parterna.⁴⁰ Enligt Rystad innebar dock det stora och utdragna kriget mycket stora kostnader för den tyska befolkningen, då de under hela trettio år utsattes för enorma lidanden.

³⁶ Rodén, Marie-Louise (1998). "Westfaliska freden", i: Abukhanfusa, Kerstin, Cervin, Ulf, Ericson, Lars, Jonell Ericsson, Britta, Eriksson Karth, Ingrid, Jörwall, Lars, Mark, Peeter & Welander, Lars-Olof (1998), s.29.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid, s.31.

³⁹ Rodén, Marie-Louise (2001). "Westfaliska freden", i: Harrison, Dick & Rodén, Marie-Louise (2001). *Tusen år i Europa. Band 3:1600-1800*. Lund: Historiska Media, s.71.

⁴⁰ Rystad, Göran (2004), s.166.

Författaren skriver: ”Till de direkta krigshärjningarna kom pest och hungersnöd. Många byar och samhällen förlorade hälften eller mer av sin befolkning, och det skulle dröja åtminstone ett hundra år innan Tyskland återhämtade sig efter katastrofen”.⁴¹

Frankrikes inblandning i Trettioåriga kriget var, som bekant, direkt avgörande för krigets utgång. Detta återspeglades i det fransk-kejsarliga fördraget i Münster, då Frankrike genom freden erhöll biskopsdömena i Lothringen: Verdun, Toul och Metz, samt ett antal övriga städer i området. Författaren hävdar vidare att Frankrike dessutom erhöll flera städer i regionen Elsass. För Frankrikes del innebar freden i Westfalen en milstolpe i landets strävan efter en militär, hegemonisk ställning i Europa.⁴²

För Sveriges del innebar Westfaliska freden en bekräftelse av dess nyvunna ställning som en nordeuropeisk stormakt, detta som ett resultat av de stora landområden som Sverige hade ockuperat under krigets senare del. Erik Norberg hävdar att det faktum att drottning Kristina dessutom var hertig av Pommern innebar att Sverige numera länkades samman med det övriga Europa. Den nyvunna kopplingen till kontinenten gav Sverige stora möjligheter till en fortsatt offensiv utrikespolitik, men resulterade även i att både kulturella och vetenskapliga upptäckter i större omfattning än tidigare skulle nå Sverige i fortsättningen.⁴³

⁴¹ Rystad, Göran (2004), s.166.

⁴² Ibid, s.169.

⁴³ Norberg, Erik (1998). ”Förord”, i: Abukhanfusa, Kerstin, Cervin, Ulf, Ericson, Lars, Jonell Ericsson, Britta, Eriksson Karth, Ingrid, Jörwall, Lars, Mark, Peeter & Welander, Lars-Olof (1998), s.5.

3. Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius

3.1 Axel Oxenstierna (1583-1654)

Axel Oxenstierna föddes den 16 juni 1583 i Löts församling i Uppsala län.⁴⁴ Axel var barn till riksrådet Gustaf Gabrielsson Oxenstierna och hans hustru Barbro Axelsdotter Bielke, samt barnbarn till Gabriel Cristersson Oxenstierna som var överhuvudet i den högt aktade Oxenstierna-släkten. Som flera andra adelsynglingar under denna tid gjorde även Axel Oxenstierna och hans två bröder Krister och Gabriel en långvarig utlandsresa. Syftet med utlandsresan var dels att sönerna skulle få en gedigen utbildning, men även att de skulle beskyddas från de oroligheter som rådde i Sverige runt sekelskiftet 1500/1600. Oroligheterna berodde huvudsakligen på att Gustav Vasas son, Karl IX, rensade upp bland sina fiender inom den svenska högadeln.⁴⁵

År 1599 reste därför Axel och hans två bröder till det anrika universitetet i Rostock, där det huvudsakligen erbjöds undervisning i teologi, filosofi och latin. Enligt artikelförfattarna uppvisade Axel mycket stora kunskaper under sin studietid vid universitetet i Rostock, och då främst i ämnet latin.⁴⁶ Efter tiden i Rostock fortsatte Axel och Gabriel sina studier vid universiteten i Wittenberg och Jena, där de förutom de redan nämnda disciplinerna även studerade politik och historia. Brodern Krister kunde dock inte fortsätta sina studier i Tyskland, utan var på grund av sjukdom tvungen att resa tillbaka till Sverige igen.⁴⁷ Axel och Gabriels studier avslutades genom en pilgrimsresa i det tyska riket, vars syfte var att ynglingarna skulle bekanta sig med den inhemska kulturen, samt öka deras något bristfälliga livserfarenhet.⁴⁸

Under hösten 1603 återvände Axel och Gabriel till Sverige igen, och mindre än ett år efter hemkomsten hade Axel påbörjat sin tjänst hos Karl IX. Oxenstiernas uppgifter i Karls tjänst bestod huvudsakligen av olika typer av förhandlings- och medlingsuppdrag, bland annat ett i Mecklenburg år 1606-1607 och ett i Reval år 1609. Under den relativt korta tiden mellan de

⁴⁴ Nilsson, Sven A, Revera, Margareta (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon.. *Axel Oxenstierna*. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7882> Hämtad: 2012-12-14.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Wetterberg, Gunnar (2002a), s.100.

båda uppdragen gifte sig Oxenstierna med Anna Åkesdotter (Bååt), och deras äktenskap skulle komma att vara ända tills Annas död den 23 juni 1649.⁴⁹ Artikelförfattarna hävdar att Oxenstierna redan under sina första uppdrag bevisade att han var en mycket skicklig förhandlare. Som ett resultat av Oxenstiernas diplomatiska, politiska och strategiska färdigheter blev han år 1609 utsedd till riksråd.⁵⁰ Karl IX:s död i oktober år 1611 innebar en möjlighet för Oxenstierna att stärka sin maktposition ytterligare. Anledningen var att han vid tronföljdsriksdagen år 1611/1612 blev utnämnd till rikets kansler, och kunde genom sin starka position i rådet begränsa tronarvingen Gustav Adolfs makt genom ett villkor i den blivande konungens kungaförsäkran.⁵¹ Villkoret i kungaförsäkran handlade om att Gustav Adolfs agerande som kung skulle ske i enlighet med rådets och ständernas direktiv. Resultatet av den aktuella kungaförsäkran blev därför att adelns och rådets makt stärktes i förhållande till kungens, vilket i sin tur resulterade i ett ökat handlingsutrymme för Oxenstierna.

Rådets och ständernas ökade maktbefogenheter innebar dessutom att de nu, under ledning av Oxenstierna, kunde genomdriva ett antal reformer av den svenska förvaltningen, vars syfte var att stärka den svenska statsmakten.⁵² Det nygrundade kansliet var förvaltningens mest centrala organ, och genom kansliet skulle Oxenstierna komma att implementera en rad nya reformer av den svenska statsmakten. Till de viktigaste reformerna som genomfördes under Gustav Adolfs regeringstid hörde grundandet av Svea Hovrätt år 1614, handelsordningarna för Sveriges städer år 1614, 1617 och 1619, grundandet av handelskompanier, reformerna av det svenska försvaret, samt reformerna inom den svenska finans- och skattepolitiken.⁵³ Arkitekten bakom samtliga reformer var Axel Oxenstierna.

Artikelförfattarna skriver:

Att O kunde verka inom alla dessa fält – flera egentligen hörande under andra organ – säger åtskilligt om hans kvalifikationer och mindre vanliga arbetskapacitet. Också att han under sin långa kanslerstid hade små möjligheter till privatliv och inte heller särskilt många tillfällen till egen skötsel av de stora domäner han samlade. Han uppehöll sig ofta utomlands, längst åren 1626-36 då han var generalguvernör i Preussen och från 1632 kungens främste medhjälpare i Tyskland och efter dennes död sv kronans legat

⁴⁹ Nilsson, Sven A, Revera, Margareta (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon, (Hämtad: 2012-12-14).

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Axel Oxenstierna lyckades behålla sin position som rikets kansler ända till sin död, den 28 augusti 1654, se: Nilsson, Sven A, Revera, Margareta (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon, (Hämtad: 2012-12-14).

⁵² Nilsson, Sven A, Revera, Margareta (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon, (Hämtad: 2012-12-14).

⁵³ Ibid.

där. Först under sina sista år, präglade av sjukdom och andra svårigheter, kunde han i någon större utsträckning ägna sig åt sitt och de sina, de som då fanns kvar.⁵⁴

Axel Oxenstierna var utan tvekan en man som vigde sitt liv åt den svenska statsmakten, och på grund av hans betydelsefulla reformer av den svenska förvaltningen, av det svenska rättssystemet, samt av hans diplomatiska och utrikespolitiska färdigheter, betraktas han ofta som en av de främsta statsmännen i den svenska historien.⁵⁵

3.1.1 Oxenstiernas roll i det fredsförberedande arbetet

Wetterberg hävdar att Axel Oxenstierna var mycket tveksam till att fredsförhandlingarna i Münster och Osnabrück skulle resultera i en universell och varaktig fred. Oxenstiernas skeptiska inställning till fredsförhandlingarna berodde delvis på det faktum att det var så många inblandade parter som skulle komma överens. Resultaten från de tidigare fredsöverenskommelserna i Lübeck år 1629 och i Prag 1635 hade dessutom visat sig vara både illegitima och verkningslösa. Författaren anser att förklaringen till fredernas bristfälliga legitimitet låg i det faktum att det under de aktuella fredsförhandlingarna hade uteslutits ett flertal viktiga aktörer, däribland Sverige. Författaren hävdar dock att den främsta orsaken till Oxenstiernas skeptiska inställning till fredsförhandlingarna i Westfalen var att han inte ville gå med på de franska kraven på en begränsad, svensk utrikespolitik.⁵⁶ Enligt Wetterberg insåg dock Oxenstierna att det svenska deltagandet i vid fredskongressen i Osnabrück även skulle innebära stora fördelar för det svenska riket, detta då: ”de som satt vid bordet kalasade på den uteslutnes bekostnad”.⁵⁷ För Oxenstierna var det dock angeläget att försöka förhala fredsprocessen så mycket som möjligt. Den huvudsakliga anledningen till att han önskade skjuta upp en potentiell fred var att svenskarna hade mycket stora framgångar under krigets slutskede och att en fortsatt krigföring skulle kunna resultera i bättre fredsvillkor för Sverige.

Fredsförhandlingarna i Münster och Osnabrück gick inledningsvis väldigt trögt då ingen av de inblandade parterna var beredd att inleda konkreta och reella förhandlingar med de andra. Författaren hävdar att förklaringen till den inledande ineffektiviteten inom

⁵⁴ Nilsson, Sven A, Revera, Margareta (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon, (Hämtad: 2012-12-14).

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.852.

⁵⁷ Ibid.

fredsförhandlingarna huvudsakligen berodde på det faktum att kriget fortfarande pågick mellan de protestantiska och katolska parterna.⁵⁸ Ett annat hinder för fredsförhandlingarna var de olika konfessionerna. Wetterberg nämner som ett exempel på detta att den påvliga nuntien Fabio Chigi var förbjuden att förhandla med de protestantiska sändebuden vid fredskongressen, då dessa av kyrkan betraktades som kättare. Den påvliga nuntien fick därför tillsammans med sändebud från Venedig fungera som medlare i Münster istället för i Osnabrück. Axel Oxenstierna övervägde därför att i april 1644 be de venetianska medlarna att även medla i Osnabrück, då han ska ha uttryckt följande ord: ”de äro icke för mycket catolik”.⁵⁹ Till slut bestämde sig dock Oxenstierna för att inte be de venetianska medlarna om hjälp, då han ansåg att det vore bäst om förhandlingarna genomfördes utan några medlare.

Enligt Wetterberg var ett annat problem att det endast fanns ett fåtal delegater som hade mandat att lägga fram konkreta och giltiga förslag till förhandlingsbordet. De flesta delegater var därför tvungna att kontakta sina huvudstäder innan de kunde fatta några avgörande beslut gällande den potentiella freden.⁶⁰ Författaren nämner även att Johan Oxenstierna under senhösten år 1645 skrev hem till sin far Axel och frågade honom om det stämde att han skulle bege sig till Osnabrück för att delta under förhandlingarna. Axel Oxenstierna dementerade dock dessa rykten och beskrev att även om han hade haft planer på att delta under förhandlingarna, så tillät inte hans hälsa detta. Axel Oxenstierna var nämligen 62 år gammal och hade en relativt svag hälsa vid den aktuella tidpunkten. Oxenstierna hade dessutom redan innan den svenska interventionen i det Trettioåriga kriget börjat skissera riktlinjerna för en potentiell, framtida fredsöverenskommelse, vilket gjorde hans närvaro vid fredsförhandlingarna något onödig.

Axel Oxenstierna och Gustav II Adolf inledde mycket snart efter den svenska landsstigningen i Tyskland diskussionen åtgående de framtida, svenska förhandlingsmålen. Wetterberg anser dock att det var Oxenstierna som spelade den dominerande rollen gällande besluten kring de aktuella förhandlingsmålen.⁶¹ Axel Oxenstiernas enorma inflytande över den svenska utrikespolitiken resulterade även i att hans son, Johan, blev utsedd till svensk delegat under fredsförhandlingarna i Osnabrück. Wetterberg hävdar vidare att Oxenstiernas inflytande begränsades något under 1640-talets mitt. Den som begränsade Oxenstierna var ingen mindre

⁵⁸ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.855.

⁵⁹ Ibid, s.860.

⁶⁰ Ibid, s.865.

⁶¹ Ibid, s.869.

än den svenska drottningen, Kristina. Författaren skriver: ”Det var under förhandlingarna som Kristina blev myndig och demonstrerade att hon verkligen var det, även gentemot Oxenstiernorna. Hennes viktigaste verktyg i detta blev Johan Adler Salvius”.⁶²

3.2 Johan Adler Salvius (1590-1652)

Det finns relativt få uppgifter bevarade angående Johan (Adler) Salvius första år i livet. De uppgifter som finns bevarade antyder dock att Johan, med största sannolikhet, föddes år 1590.⁶³ Enligt artikelförfattaren var Salvius var son till stadsskrivaren i Strängnäs, Peder Hansson och hans fru Anna Pedersdotter.⁶⁴ Efter avslutad skolgång vid läroverket i Strängnäs fortsatte Salvius sina studier vid Uppsala akademi, där han skrevs in den 28 mars 1609. De fortsatta studierna i Uppsala vore knappast möjliga för Salvius om han inte hade erhållit ett stipendium som finansierade studierna. Tre år senare, under våren 1612, avslutade Salvius sina studier i Uppsala och följde istället med Magnus von Wernstedt⁶⁵ på en längre studieresa till universitetet i Rostock, Marburg, Helmstedt, Montpellier, Strassburg och Valence. Salvius studerade en rad olika ämnen under sina studier vid de europeiska universitetet, ämnen som: medicin, juridik, statsvetenskap och kyrkohistoria. Det var dock inom den juridiska disciplinen som Salvius skulle komma att utveckla synnerligen goda kunskaper, vilket bland annat resulterade i att han den 5 december år 1619 blev juris doktor i Valence.⁶⁶ Valet av studieinriktning kan ha berott på att Salvius önskade förbereda sig inför en potentiell, framtida tjänst inom den svenska förvaltningen.⁶⁷

Under hösten år 1620 gifte sig Johan Adler Salvius med den trettio år äldre änkan Margareta Pedersdotter, vilket säkrade Salvius ekonomiska situation för en mycket lång tid framöver. Margareta Pedersdotter var nämligen mycket rik, ett faktum som troligtvis var den

⁶² Wetterberg, Gunnar (2002b), s.869.

⁶³ Varken Bertil Boëthius eller Sune Lundgren har mer specifika uppgifter om när och var exakt Johan Adler Salvius egentligen föddes. De enda uppgifter som nämns är att Salvius sannorlikt föddes någon gång under år 1590. Se: Boëthius, Bertil (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon. *Johan Adler Salvius*. . (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=5540> , (Hämtad: 2012-12-14) och Lundgren, Sune (1945), s.3.

⁶⁴ Boëthius, Bertil (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon. (Hämtad: 2012-12-14).

⁶⁵ Magnus von Wernstedt var Johan Adler Salvius studiekamrat i Uppsala, samt son till landshövdingen i Uppsala, Christoffer von Wernstedt, som till viss del även sponsrade Johans grundläggande utbildning, i: Lundgren, Sune (1945), s.5.

⁶⁶ Boëthius, Bertil (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon. (Hämtad: 2012-12-14).

⁶⁷ Ibid.

huvudsakliga förklaringen till att Salvius valde att gifta sig med henne. Under våren 1621 påbörjade Salvius sin första tjänst i Göteborg. Tjänsten innebar att Salvius hade ansvar för inflyttningen till den nygrundande staden, samt att bistå den lokala stadsstyrelsen.⁶⁸ Förutom tjänsten i Göteborg blev Salvius även utnämnd till accessor i Svea Hovrätt. Artikelförfattaren hävdar dock att Salvius hunger efter makt och ära inte stillades förrän han år 1624 tillträdde tjänsten som statssekreterare inom det svenska kansliet. Tjänsten inom kansliet innebar ett rejält uppsving för Salvius, då han genom sin nyvunna position fick en aktad ställning inom den svenska förvaltningen. Salvius blev sedan han tillträdde posten som statssekreterare ofta anlita till olika typer av både inrikes- och utrikespolitiska uppgifter. Bland alla uppgifter som anförtroddes åt Salvius var det i de utrikespolitiska uppgifterna av diplomatisk karaktär som han utmärkte sig allra mest i. Artikelförfattaren nämner dessutom att Salvius redan år 1622, det vill säga två år innan han tillträdde tjänsten inom kansliet, sändes till det tyska Sachsen för att försöka stilla kurfurst Johan Georgs oro gällande Gustav II Adolfs intressen i Polen. År 1623 skickades han till Danmark för att försöka reparera relationen med grannlandet, detta efter en lång konflikt gällande Öresundstullen.⁶⁹

Efter att Johan Adler Salvius lyckats genomföra sina första utrikespolitiska uppdrag med mycket goda resultat, betraktades han i fortsättningen som en av de främsta medlarna, samt en av de främsta utrikespolitiska experterna inom den svenska förvaltningen. En av de mest hedrande uppgifterna som anförtroddes åt Salvius skedde år 1629, då han ensam förde preliminära förhandlingar inför det svenska deltagandet i Lübeck-kongressen. Salvius fick även det hedrande uppdraget att vara en av de svenska representanterna under den stora fredskongressen. Artikelförfattaren skriver vidare att Salvius även användes flitigt av den svenske kungen under den svenska interventionen i det Trettioåriga kriget, inte minst i olika typer av medlingsuppdrag.⁷⁰ Den stora höjdpunkten i Johan Adler Salvius synnerligen framgångsrika karriär var dock, utan tvekan, att han utnämndes som en av två svenska företrädare vid fredskongressen i Osnabrück.

⁶⁸ Boëthius, Bertil (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon. (Hämtad: 2012-12-14).

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

Den 27 mars 1648 utnämndes Johan Adler Salvius till riksråd och den 12 mars 1651 blev han upphöjd till friherre. Lite drygt ett år senare, nämligen den 24 augusti år 1652, avled dock Johan Alder Salvius.⁷¹

3.2.1 Salvius roll i det fredsförberedande arbetet

Sune Lundgren hävdar att Johan Adler Salvius påbörjade det fredsförberedande arbetet redan under slutet av 1630-talet, då han hade fått uppdraget att förhandla med den kejsrerliga representanten von Lützow angående en preliminär fredsöverenskommelse. Författaren skriver dock att den svenska regeringen hade uppmanat Salvius att gå försiktigt fram i förhandlingarna med von Lützow. Anledningen till denna försiktighet berodde på att den svenska regeringen ville få till en förlängning av den svenska alliansen med Frankrike innan man på allvar började dra upp riktlinjerna för en potentiell fred.⁷² Författaren nämner vidare att Axel Oxenstiernas skeptiska inställning till en potentiell fred även kan ha påverkat den svenska regeringens uppmaning till Salvius. Förlängningen av den svensk/franska alliansen gick igenom i slutet av juni år 1641 och bara några månader senare avslutades den förberedande förhandlingen med den kejsrerliga representanten. Enligt Lundgren undertecknades det så kallade preliminärfördraget den 15 december 1641 av Johan Adler Salvius och av den kejsrerlige representanten von Lützow. I samband med undertecknandet av preliminärfördraget beslutades det även att den ”riktiga” fredskongressen skulle inledas den 15 mars år 1642 i de båda westfaliska städerna Münster och Osnabrück.⁷³

Den svenska fredsdelegationens sammansättning tog dock över ett år att fastställa. Anledningen till att det tog så lång tid att utse den svenska delegationen var att det förutom Johan Adler Salvius och Axel Oxenstierna inte fanns några självklara kandidater till delegatposterna. Författaren hävdar att Axel Oxenstierna betraktades som den självklara kandidaten för att, tillsammans med Johan Adler Salvius och Per Banér, leda de svenska förhandlingarna. På grund av Oxenstiernas klena hälsa vid denna tid var han dock tvungen att tacka nej till den aktuella förfrågan. Eftersom Axel Oxenstierna hade tackat nej beslutades det istället att Per Banér, Per Brahe och på den nytillsatte rådsherren Johan Oxenstierna, kanslerns

⁷¹ Boëthius, Bertil (2012), i: Svenskt biografiskt lexikon. (Hämtad: 2012-12-14).

⁷² Lundgren, Sune (1945), s.186.

⁷³ Ibid.

äldste son, skulle tillfrågas.⁷⁴ Per Banér och Per Brahe föll dock även de bort från listan över potentiella delegater, detta eftersom de av olika anledningar inte längre ansågs vara lämpliga för uppgiften. Författaren betonar dock att både Banér och Brahe tyckte att det bara var skönt att bli befriade från uppdragen. Även Johan Oxenstierna var inledningsvis synnerligen tveksam till den aktuella förfrågan, men efter övertalning från sin farbror, Gabriel Gustafsson Oxenstierna, tackade Johan slutligen ja till uppdraget. Den slutliga listan över namnen på de svenska delegaterna innehåll därför följande namn: Johan Adler Salvius, Johan Oxenstierna och Thure Bielke.⁷⁵

Författaren nämner att Johan Oxenstierna landsteg i Tyskland den 20 oktober 1641. Lundgren hävdar dock att även Thure Bielke skulle anlända till Tyskland under hösten 1641, men att han inte blev färdig till att resa vid det aktuella tillfället. Desvärre genomförde dock Thure Bielke varken då eller senare den planerade resan till Tyskland.⁷⁶ Författaren nämner vidare att instruktionen till de svenska delegaterna angav att de tre delegaterna, Salvius, Oxenstierna och Bielke, skulle vara kollegor och att de tillsammans skulle föra de svenska förhandlingarna. Den aktuella instruktionen skulle dock komma att misstolkas något, inte minst av Johan Oxenstierna som var övertygad om att han hade blivit utnämnd till ledare för den svenska delegationen. Redan från början innebar detta missförstånd mycket stora problem i relationen mellan Salvius och Johan Oxenstierna. Enligt Lundgren gick Johan helt in sin roll som ledare för den svenska delegationen, något som Salvius hade mycket svårt att acceptera eftersom hans kompetens och erfarenheter var så mycket större än Johans.⁷⁷ Trots stora samarbetsproblem och meningsskiljaktigheter mellan de båda svenska delegaterna var de dock, från och med hösten 1643, tvungna att påbörja det gemensamma fredsarbetet.⁷⁸

Lundgren anser att relationen mellan Salvius och Johan Oxenstierna knappast blev bättre sedan de tvingats samarbeta vid konferensbordet under fredskongressen i Westfalen. Relationen blev snarare sämre då deras fredspolitik inte överrensstämde med varandra. Författaren skriver att Salvius var betydligt försiktigare än sin kollega Oxenstierna under förhandlingarna med de kejserliga sändebuden, något som enligt Johan Oxenstierna berodde

⁷⁴ Lundgren, Sune (1945, s.216.

⁷⁵ Ibid, s.217-218.

⁷⁶ Ibid, s.218.

⁷⁷ Ibid, s.219-220.

⁷⁸ Tidigare hade de arbetat på skilda håll, då Johan Oxenstierna var placerad i det svenskkontrollerade Pommern.

på att han inte såg till fäderneslandets bästa, utan snarare till sitt eget bästa.⁷⁹ Lundgren hävdar vidare att en förklaring till de skilda förhandlingsstrategierna kan ligga i det faktum att Johan Oxenstiernas fredspolitik var tydligt präglad av Axel Oxenstiernas skepsis gällande en potentiell fredsöverenskommelse. Johan Adler Salvius däremot, som på grund av konflikten med Oxenstiernorna istället hade stärkt sin relation till den svenska drottningen, var betydligt mer positiv till en varaktig fred. Författaren nämner även att Salvius fredssträvan kan ha uppmuntrats av drottning Kristina, som enligt vissa uppgifter ska ha önskat sig en varaktig fred med den katolske kejsaren.⁸⁰ Ett preliminärt fredsfördrag slöts dock till slut mellan Sverige och kejsaren, ett fördrag som sedan bekräftades i Münster den 24 oktober år 1648. Salvius insats vid förhandlingsbordet hade dessutom en avgörande betydelse för fredstraktatets utformning, detta eftersom han var betydligt mer samarbetsvillig än sin svenske kollega Johan Oxenstierna.⁸¹ Även Wetterberg lyfter fram Salvius insats under fredskongressen. Författaren skriver:

Det råder emellertid ingen tvekan om att Salvius var den professionellt mer uppskattade kollegan av de svenska diplomaterna. Han utnyttjades flera gånger i förtroende- och medlaruppdrag vid konferensen. Det var han som förde de tyska protestanternas talan när ständerna inte klarade av att lösa de religiösa frågorna sinsemellan utan lämnade över dem till kejsaren och Sverige. Han fick medla när motsättningarna mellan kejsaren och Frankrike blev svårhanterliga i frågorna om Spanien och Lothringen.⁸²

3.3 Salvius och Oxenstiernas komplicerade relation under 1640-talet

Enligt Lundgren försämrades dock den tidigare mycket goda relationen mellan Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius under början av 1640-talet. Anledningen till den försämrade relationen berodde delvis på att Salvius under denna tid blev allt mer självständig i förhållande till både regeringen och till den svenske kanslern. Författaren nämner som ett exempel på detta att Salvius under våren år 1641 ställde sig positiv till ett kejsarligt fredsambud som erbjöd Sverige det tyska Vorpommern, detta trots att Oxenstierna hade uppmanat honom att gå försiktigt fram i fredsförberedelserna.⁸³ Författaren anser vidare att en förklaring till Salvius frigörelse från Oxenstierna är att han var personligt intresserad av en

⁷⁹ Lundgren, Sune (1945), s.272.

⁸⁰ Ibid, s.272-274.

⁸¹ Ibid, s.275-276.

⁸² Wetterberg, Gunnar (2002b), s.871.

⁸³ Lundgren, Sune (1945), s.190.

svensk fred, medan Oxenstierna inte var det. Författaren skriver dessutom att Salvius hade varit intresserad av att Sverige uppnådde fred ända sedan 1630-talets mitt. Varför Salvius var så personligt intresserad av en svensk fred framkommer dock inte i källmaterialet.⁸⁴

Wetterberg hävdar dock att Salvius privata äffärsverksamhet under sin tid som resident i Hamburg kan vara en förklaring till att han önskade få till en snabb fredsöverenskommelse, detta eftersom han personligen skulle gynnas rent ekonomiskt av en potentiell fred.⁸⁵

Ett resultat av Salvius mer självständiga uppträdande blev att brevväxlingen mellan honom och Axel Oxenstierna skedde betydligt mer sällan under 1640-talets första hälft jämfört med tidigare. Lundgren skriver att den mindre frekventa brevväxlingen mellan Salvius och Oxenstierna berodde på att de inte längre helt litade på varandra, men även på att Salvius hade inlett en brevväxling med drottning Kristina.⁸⁶ Författaren nämner dock även att en förklaring till den mindre frekventa brevväxlingen kan ligga i det faktum att kanslern från och med år 1643 även brevväxlade med sin son Johan, som även han var på plats i Tyskland. Axel Oxenstierna oroades enligt författaren av brevväxlingen mellan Salvius och Kristina, eftersom det under denna tid pågick en maktkamp mellan honom och den svenska drottningen.⁸⁷ Under fredsförhandlingarna i Westfalen uppstod det dessutom en konflikt mellan Salvius och Johan Oxenstierna, vilket resulterade i att en fortsatt, omfattande brevväxling med Salvius skulle bli än mer problematisk. Författaren hävdar att konflikten berodde på att Salvius var irriterad över att den relativt oerfarne kanslersonen och rådsherren betraktade sig själv som den svenska legationens ledare, men även på att de hade skilda utrikespolitiska mål.⁸⁸ Under rubriken 3.3.1 har jag valt att publicera ett brev från den svenska drottningen till Johan Adler Salvius. Anledningen till att jag har valt att publicera detta brev är att dess innehåll visar på att samarbetssvårigheterna mellan Salvius och Johan Oxenstierna blev så allvarliga att de till slut blev en nationell angelägenhet.

Trots att relationen mellan Johan Adler Salvius och Axel Oxenstierna komplicerades något under fredskongressens inledningsskede, fortsatte dock Salvius och Axel Oxenstierna att ha en relativt god relation under större delen av 1640-talet. Lundgren anser att förklaringen till deras fortsatta relation kan ligga i att de båda hade nytta av varandras tjänster, men även av

⁸⁴ Lundgren, Sune (1945), s.190.

⁸⁵ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.870.

⁸⁶ Lundgren, Sune (1945), s.190.

⁸⁷ Ibid, s.283.

⁸⁸ Ibid, s.218-219.

varandras kunskaper och erfarenheter.⁸⁹ Brevväxlingen mellan de båda statsmännen minskade som tidigare nämnts successivt under 1640-talet och upphörde slutligen helt under år 1646.

Författaren skriver:

Som tidigare framhållits, bestodo alltjämt de gamla vänskapliga förbindelserna dem emellan; de många konflikterna mellan Salvius och sonen Johan hade ej förmått rubba rikskanslerns i stort sett gynnsamma inställning till Salvius. Från och med år 1646 började denne emellertid alltmer förlora Axel Oxenstiernas förtroende. Det blev ingen plötslig brytning. Under året växte sig blott den övertygelsen starkare hos kanslern, att han direkt motarbetades av den forne medhjälparen. Det var emellertid först senare, då motsättningarna mellan kanslern och drottning Christina skärpts, som förtroendekrisen blev av allvarligare och mera framträdande art. Då uppträdde nämligen Salvius som en av den unga drottningens mest gynnade rådgivare.⁹⁰

Då Johan Adler Salvius i mars år 1648 utnämndes till riksråd, trots starka protester från den svenska högadeln, blev det för Oxenstiernorna både påtagligt och uppenbart att drottning Kristina använde Johan Adler Salvius som ett medel för att stärka sin egen makt i förhållande till både kanslern och till det svenska rådet. Wetterberg antyder även att Salvius upphöjelse kan ha varit en del i drottning Kristinas plan att utnämna Johan Adler Salvius som Axel Oxenstiernas efterträdare till kanslerposten.⁹¹ Enligt Lundgren kan maktkampen mellan Axel Oxenstierna och den svenska drottningen ha varit en bidragande orsak till att Johan Adler Salvius valde att stanna kvar i Tyskland även efter det att fredskongressen hade undertecknats och avslutats.⁹²

3.3.1 Stockholm, den 11/21 december 1647, Kristina till Johan Adler Salvius

Vår synnerliga ynnest.

Vi vill inte fördölja för Er, Herr Hovkansler, att vi icke utan misshag erfar att något missförstånd och någon oenighet skall ha vuxit fram mellan greve Johan Oxenstierna och Er, såtillvida att ni skilt Er åt och var och en börjar skicka sina brev och rapporter, särskilt underskrivna och icke likalydande. Härutav ser vi och måste befara att, om man inte snabbt råder bot härpå, vår och kronans tjänst kommer att lida stor skada i själva huvuduppdraget och denna fredsförhandling, som Ni båda är instruerade att förhandla

⁸⁹ Lundgren, Sune (1945), s.228.

⁹⁰ Ibid, s.242-243.

⁹¹ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.890.

⁹² Lundgren, Sune (1945), s.304-305.

samstämmigt i och underskriva därifrån utgående brev och rapporter tillsammans. Därtill berövar sådana tråtor och misshälligheter Er båda all respekt och den hänsyn som på våra vägnar rättmätigt bör ägnas Er både av vänner och motståndare. Därför vill vi härmed förmana Er att Ni näst Gud ägnar vår och rikets tjänst, så ock den fullmakt och instruktion som vi har givit Er och greve Johan tillsammans, Er största uppmärksamhet, och att som kolleger och en herres tjänare lever i sämja, enighet och samförstånd och skjuter alla särintressen och all avund åt sidan och efter Er bästa förmåga söker slutföra denna svåra och viktiga förhandling. Såsom det nu är vår nådiga tillförsikt att vi kan förmoda att Ni tar till Er vår allvarliga vilja och förmaning och uppträder i överensstämmelse därmed mot Er kollega, är och förblir vi Er med vår gunst väl bevågna.

PS: Eftersom Ni Herr Hovkansler med Ert senaste brev sände oss refutationen av det bayerska manifestet med förfrågan om huruvida vi fann det gott och lämpligt att publicera, finner vi att refutationen är väl framställd och att ingenting mer än däri att önska. Vad gäller några skarpa fraser och ord som hamnat däri, anser vi dem inte vara så hårda, då ju själva manifestet är försett med flera nedsättande omdömen, särdeles mot Er och Er kollega, våra fullmäktige, och i övrigt går refutationen ej heller ut under uttryckligt nämnande av någons namn. Därför hyser vi inga betänkligheter ifall Ni strax, om det inte redan är gjort, publicerar och sprider det bland folket.⁹³

⁹³ Drottning Kristina (1647). "Stockholm den 11/21 december 1647", i: Rodén, Marie-Louise, Renata (Red.) (2006). *Kristina – brev och skrifter*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB och Svenska Akademien, s.101-102.

4. Breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

4.1 Förteckning över breven

Rubrik	Ort	Datum	Avsändare	Mottagare
4.2.1	Hamburg	21 januari 1643	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.2	Hamburg	4 februari 1643	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.3	Minden	5 september 1643	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.4	Osnabrück	19 augusti 1644	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.5	Osnabrück	30 augusti 1644	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.6	Osnabrück	24 mars 1645	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.7	Osnabrück	6 juli 1645	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.8	Hamburg	19 augusti 1645	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.9	Osnabrück	22 december 1645	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna
4.2.10	Osnabrück	16 mars 1646	Johan Adler Salvius	Axel Oxenstierna

4.2 Presentation av breven

4.2.1 Hamburg, den 21 januari 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Her Rijkzcantzler
Nådige Herre.

Medh den sidste posten uhr Sverige af den 7 jan. hafver iagh så väl af K. M:tz som E.Exc. gunstige skrifvelse förnummet at baron de Rortee^a fruchter thet iagh hörer af grefven von Auersberg någon particular tractat. Iagh hafver här strax vilst thet S:t Romain och frågat huru Rorté kommer till sådane plaintes ther doch S:t Romain sielff veet at iagh sådant inthet hörer, ja at iag sielf hafver sagt honom thet Auersberg fuller förkastar mig, mer at iagh hölle thet för luttare fourberie. Han svarade sigh inthet annat hafver adviserat Rorte therom än at Auersberg sådant sökte, men at iagh sådant hörde, thet hade han inthet schrifvit, vetandes mycket bättre. Men at Rorté sådant förekommer (sic!) i Sverige, thet mehr vara hans öfverflödige sorgfaldigheet at thet her effter icke må skee. Fransoserne hafve här någre åthskillige medell at veta hvadh Auersberg dageligen förehafver. Först hadhe Davaux och St. Romain effter honom här een tysk messepfaff, den omgår familiar medh Auersbergs jesuiter och brukade d'Avaux honom någre gånger mellan sigh och Auersberg. Sedan hafver Davaux medh donationer således obligerat sigh Langerman at han hafver gemehnligen varit godh fransosisch och hvadh hoos Auersberg hafver förelupit fideliter honom uptäckt. Jagh svär och icke före, at Kniphusen sielff hafver pension af Frankerijke.

Effter iag alt dette veet, så höll jag bäst at heller sielff säya S:t Romain thet Awersberg sökte particular tractater ähn at iag skulle förtigat och han doch genom andre få vetat. Det ähr dessföruthan i alle mans mun at keyseren helst ville particulariter afhandla medh Sveriges chrona (qua fide vel fraude thet ställer vij therhän) och incenderar thet den enes amasij amour att een annan och frijar till samma brudh. E.Exc. kunnen visserligen vara försäkrade at jagh schall icke så lätteligen theruthinnan förlöpa migh. Greff d'Avaux och cardinalis Mazarini hafve både skrifvit mig store försäkningar till at Frankerijke blifver constant. Jagh hafver svarat at the inthet hafve till att tvifla om Sveriges chrone, ther the blifve constant.

I denne veckan hafve Auersberg tillställt mig copier af den emenderade keysl. ratificationen, så och alle leigdebref till den ossnebryggische tractaten. Och i lijka måtto åt S:t Romain hvadh till den münsterische hörer. Och vij både honom ther emot copier af våre instrument. Thet synes nu något så när således kunne gå och feles inthet till dagsättningen annat ähn the spanische instrumenta. Copia af kungen i Spagniens fullmacht för keysaren at uthgifva alt hvadh än feeles kan, hafver Auersberg och tillstält S:t Romain, såsom afskrijffter här hoos föllier. Vill icke Frankerijke vara tillfridz medh de (...), så synes thet vela ahnkomma på keyssarens, hvaröfver ähn väntes beskeedh e Gallia. Ther nu dagen kan sätties, så läre vij taga 3 månar ther till. Ambassad. her Johan Oxenstierna kommer då strax hijt, och kunde iagh då på 6 eller thet högste 8 veckur tilgörande väl vara her ifrån, ther E.Exc. täcktes förlofva migh. Hvadh iag af Kongl. M:t och chronan medh qual och fahra förtienar nu i 7 åhr här uthe, thet mister iag elliest i Sverige. Ja, thet ärh allerede så vijda sin koos at Gudh må vetta om iagh för något eller inthet igen ther af. Jagh hoppes icke at chronan gärna seer min skadha, thes tjenst jag så troligen meent hafver och i denne tijden icke ringa fordrat.

I tillkommande vecka begynna nu subsidierne falla. Jagh hade gärna haft ett particular svar på mine insände balancer att iagh i synnerheet måtte retta för hvem man

bäst kunde knappa medh uthgiffterne, effter thet intet vill räckia til för alla fyllest. Generalmaior Mortaigne fordrar nu och 2000 rdr pension, ther af iagh förr inthet hafver vetat. Sådane officerer moste lijkväl förnembliqst hålles i godh humeur.

Feltmarschalken hafver och sedan trassrat någre tusend richsd. på mig, och nu i går fick iagh hans breff af den 7 jan. uhr lägret för Frijberg, ther i han högt anhåller at iagh åter må skaffa medell till dhe afdankande luneburgische troupper, ther om och öfveersten Reusch sielff skrifver mig uhr Pattenssen, såsom begges innelagde skrifvelser uthvijse. Men effter ingen ändsatt kommer, så kan iagh inthet mehr ther till göra. At K.M:t inthet behagar thet förslaget, som iagh sidst gjorde om 1000 skeppd godhe koppar, uthan mener bätter vara at then uthsändes och då sätties effter markgången, thet bör mig således låta gott vara. Men om någon ähr så strax reda medh en sådan summa png, thet får man då see. Här är koppar nog i Lübeck, men effter marckgången äre ther få köpmän. En köpman räknar intresse på sine png frå den tijdhen han begynner bringa up them in till dess han anlägger them, och sedhan the äre i koppar eller andre vahrur erlagde, räknar han åter interesse, fracht, toll, omkostnad, assureaner, in till dess kopparen ähr soldh och han får sine penningar i handen igen. Seer han ther ingen profijt hoos vara, så låter han heller oköpt. Köpmannen hafver elliest många uthväger medh sine penningar, låter them aldrigh, serdeles sådane store poster stå ledige in cassa, såsom E.Exc. alt dette better vetterligit ähr än iagh kan skrifva. Medan nu mitt förslag icke fans gott, så kan icke heller iagh göra försäkring om penningerne.

Guarnisonerne här uthet anhålla elliest om commiss, soldaterne gå nakna. Feltmarschalken skrifver mig och ther om till. Gudh veet hvar man skall lagat. Wulffsparren vill och medh 2000 man attaquera Dömitz, hafver ther till feltmarschalkens ordre, men vill ther till hafva medell och underhåld af migh. Jagh hoppes lijkväl icke at iagh ähr mehra skattplichtig än andra och bekänna at desse långhvarande belastningar falla migh heelt tröttesamme. Gudh gifve at K.M:t värdiges sättia här een factor, som sådant uthrättade; thet är nu intet hofcantzlerens eller legat embete och hafver jagh dessföruthan nogh till att göra medh mitt rätta kall. Jagh hafver ju ingen menniskia till hielp, thet dogh andre legati, som inthet sådant besvär draga, hafves hielp nogh eller mehra medell att skaffa sigh hielp än jag hafft och begärdt hafver. Jag beder hörsambligen E. Ex. verdiges icke ansee dette för något otijdigt querulerande. Jagh giordet gärna lärer K.M:t och fäderneslandet till tienst, men thet vahrar nu alt för länge och iagh sijr ther ingen ända på. Derföre tröttes iagh heelt och hållet, helst effter iagh måste ther hoos onödigt see mine andre fortunas gå till grund ther vidh. Armeernes tillståndh vijsa bijlagorne.

Befaller hermedh etc. Hamburg den 21 jan. 1643.

J A Salvius

Postscriptum

Högvälborne nådige herre. Jagh hafver en gång och annan öfverläset och åter läset feltmarschalkens förre och medfölliande så väl H. Exc. som öfversten Reusches skrifvelser. På den enne sijdan sijr iagh nogsampt sakzens nödvändigheet, feltmarschalkens tarff och fäderneslandzens tienst och alla contraria ther han icke blifer så väl medh folck som annat assisterat. På andra sijdan seer iagh för ögonen min rifico och fahra af all min välferd, i synnerheet at så ljetet föllier på the många förtröstninger hemman effter. Jagh nu bekänne at mig ähr svårt at resolvera här uthi, hafver doch ändtlig så vijda öfvervunnet min egen consideration och vill på timan öfverskrifva den

förtröstning det iag ähnnu vil göra mitt bästa till 10 eller 20 rdr at förhielpa värpenningerne och i thet öfrige effter möyeligheten secundera H.Exc. Men så beder E. Exc. iag ganska hörsamligen att thet måtte doch någon effect föllia på the nu så länge och offta giorde förtröstningar om assistentz uhr Sverige. 20 000 rdr om året, thet ärh dogh svåra ringa för desse store och fast opfyllelige grundlöse uthgiffter. Ther E. Exc. en gång såge huadh för en tilsökning vij hafver här af en och annan om png, E. Ex. vorde förundrande huru iag någonsijn medh så ringa uthgiffter uthkommer. Jagh hielper lijkväl the allretorfftigste, ärh thet icke så mycket, så ärh thet lijkväl något. Men mestedelen moste iagh anten medh gode ordh eller trädande afbörda. Jagh bede E.Exc. högeligen at iag icke för min trogne dienst och store besvär blifver stickande i någon större olägenheet, ther subsidierne genom hvariehanda fall skulle kommma till cessa.⁹⁴

4.2.2 Hamburg, den 4 februari 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Her RijkzCantzler,
Nådige Herre och mächtige patron.

Jagh hafver fuller nogra reesor i underdånigheet begärat migh motte tillåtes at göra ett kort ryckiande till Stockholm at redressera mina ther undergående privata. Men aldenstund iagh förnimmer thet icke allenast falla betänkeliget hemma, uthan ock at ambassadeurn her Johan Oxenstierna och S:t Romain thet icke gott finna, så ställer iagh thet altsammans hörsamligen i E. Exc. gunstige behagh, ärnar på all fall i vårh sända hustrun heem, beder dessemellan underdånigst E. Exc. värdigas bevijsa migh den höge gunsten at, ther Lorens Hartman genom secreterarne ahnholler om nogra mahnebreef och annan befording, E. Exc. ville då vara honom och migh för en nådig herre och befordrare, att mijn trogne dienst här uthe icke motte lända migh til alt för stoor skada hemma.

Såsom E. Exc. hafver altidh varit min höge promotor och patron och iagh migh nu longesedan devoverat hafver till E. Exc. och thes höge familiae underdånige client, så skal iagh ock här effter, sålenge jagh leffver, ja i min dödztund, betyga mijn tacksamheet. Jagh skal ock i den commission medh her Johan Oxenstiena således beflijta migh at gå H. Exc. under ögonen, thet iagh inthet vil tvifla H. Exc. skal vara tilfridz ther medh och äntligen sielff gifva migh sitt vitnesbyrd ther öffver. Hafver detta allenest nödigt erachtet E. Exc. i underdånigheet at ombedia, inthet tviflandes om dess gunstige bevågenheet.

Befahler E. Exc. ther medh i Christi beskerm underdånigsthörsaligen. Hamburg den 4 februar. anno 1643.

E. Exc.
underdånige
hörsambste tjänare
J A S.⁹⁵

⁹⁴ Adler Salvius, Johan (1643), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.416-419.

⁹⁵ Ibid, s.420-421.

4.2.3 Minden, den 5 september 1643, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Herre
Nådige Herre,

Såsom iagh hafver af E. Exc. gunstige handbreef och her Erich Oxenstiernas medbrachte recommendation medh een ährevyrdigh hugnadt förnummet den gunstige affection och nådige tilförsicht som E. Exc. drager till min ringa person, altså hafver iagh migh vinlagt at betee honom all den ähra ochienst som den ringa tiden af vårt sammanvistandhe hafver kunnat medhgifva. Jagh befinner honom icke allenast margfaldeligen bättre vara funderad i humanioribus literis, philosophia, theologia och jurisprudentia än nogon hans lijke här till hafver varit, aff alla them som i monga år tilförende hafva begifvit sigh till främmande landh, uthan ock af en ijfrigh antention at ännu vidare excolera alla the studier och exercitier, förmedelst hvilka han må i framtiden kunna göra fäderneslandet godhienst. Han hafver ther hoos ett gott judicium naturale, och är i umgänge medh hvar man urban och modest att han medh sådana inescantibus moribus hafver hoos allom ett gott namn förvärfvat, så at hvar man ominera at thet skal blifva en vacker herre.

Medan thet går nogot longsam till medh begynnelsen af vår fridztractat, så är för gott funnet at han genom Nyenburg, Bremen, Oldenburg och Ost Friessland skulle göra ett ryckiande åt Holland. Ther varder han den fransösche ambassaden finnandes och kan medh henne komma tilbakes åt Münster och Osnabrugge och vidare see, huru den förnemblika fridzhandels acten varder på alla sidor ahngripen. Huadh iagh kan i een eller annan motto vara honom och hans studier tillienst och ähra, thet skal iagh medh all ijfver och troheet göra, ja så troligen som vore thet min egen fadher, efter som iagh en gång hafver devoverat mijn underdånige observants E. Exc. höga hus och achtar så heela familiens, som i synnerheet at lefva och dö.

E. Exc.
Underdånige
devote och hörsambste
tienare och client
J A S.⁹⁶

4.2.4 Osnabrück, den 19 augusti 1644, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Herre,
Nådige Herre.

Jagh hafver i longan tidh icke fördristat migh at skrifva nogot allena hem, aldenstund inthet synnerligen skrifvärdigt är förefallett öfver the som her ambassadeur Oxenstierna och iagh samfält hvar veka skrifvit hafve. Fridztractaten vil kaysaren ännu icke låta begynne för än sveodanica controversia blifver ock hijt remitterat. Danmark synes holla saken in integro både i Sverige ock här. Går thet ther som han vil, så släpper han denne tractaten. Hvar ock icke, så synes han vele beholle denne til stickblatt. I medler tidh

⁹⁶ Adler Salvius, Johan (1643), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.424-425.

rättar hvar och enn sina consilia efter som denna compagnien aflöper. Än är, Gudh vari loff, mäst allestädes i denne sommar väl aflupet. Rakoczij hafver prospererat, och än, men Götze mycket aftaget. The weinmarsche vidh Rheinströmen hafve mäst ruinerat beierfurstens infanteri, artilleri och baggage. Af den westphalische defensionen blifver näpligen nogot stort i detta åhr. Monsieur hafver emporterat Grewelingen och imminerar nu S:t Omer eller Dünkerken. At holländerne emportera Saß von Gent vil ingen mehra tvifla om. Så skadar icke heller våra consiliis, at parlamentet i Engelandh hafver haft en tämmeligen lyckeligh sommar. Thet förnembsta står ännu igen, at Gudh ville förläne Kon. M:tz armée under feltmarskalken h. Torstenson ett lyckeligit streck emot Gallas, så vore thet fuller den rätta cuneus at fortsättia fridtractaten.

I medler tidh liggia vij här i Osnabrügge på chronones tämmeligen stora bekostnadh, men kunne nu icke ändrat, sålänge än hopp görs til tractaten och ständernes ahnkompst. Hafver ej heller annan ordre af Kon. M:tt medan vij inge brief uhr Sverige bekommet hafve sedan af den 31 majj. Jagh skulle fuller longesedan hafve sändt een balance heem, huru medlen här uthe hoos migh förevette, men varande i dageligh uthgift yil armeen, ambassadan, Rosenhan och postväsendet i Hamburg, Buckeburh och här (hvilka alle iagh hafver här till most emellan subsidieterminerne mäst underholla), så hafver iagh thet alt här til medh inthet beståndh göra kunnat. The 500 skippund koppar liggia än osälde, men så högt besvärande som the äre värde. Handelen i Hamburg och Lübeck är genom dette holsteiniske kriget mächtog ringa. Privati biuda uth gahrkoppar á 48 rdr, och finnes doch ingen köpman. Moste altså bemälte kopar ännu nogot liggia till thes man seer, hvart uth kriget ther i negden läncker sigh.

Hvadh difficulteter legati gallici hafve giort i subsidie erläggande, thet berättade iagh underdånigst af den 28 junii. The discurser som iagh hölt medh them i Münster, vele the nu uthtyda för en convention och accord. Hafve ther efter gifvit residenten de Meulles een ordre, at moot subsidiernes erläggande fordra af migh och feltmarskalken en revers såsom lit A och B utvijsse. Medan nu sådant var irraysonabelt, funne vij gott at skrifva them ett brief till, såsom copierne under litt. C och D uthvijse, at förekomma, thet the icke länger och aldeles förhölle oss penningerne, ther nogot oförmodeligit accident infallandes vorde. Vij kunne samma revers väl holla, aldenstundh moot Danmark finnes sedan fuller andra penningar och äre eliest *alle dhe som nu i Holstein fechta moot feltmarskalcken* heelt och hollet *Caesareani*. Ther opå hafve nu idagh legati gallici sändt een annan ordre till de Meulles sub litt. E hvaropå iagh hoppas att penningerne skole vist falla. Men så seer E. Exc. af theres bref, hvadh the hafve sigh förbehollet om tillkommande vintersubsidier. Thet besväriligaste, som migh nu i denne punct förekommer, är at iagh hafver ännu icke fått Kon. M:tz quittens på be:te sommarsubsidier. Beder för den skuld underdånigst, E. Exc. täcktes gunsteligen befordra att bemälte quittans så ock tillijka qvittencen på vintersubsidierne motte ännu medh thet forderligste uthskyndas.

Befaller E. Exc. här medh under den högstes nådige beskydd till all högh välgång och migh uti dess beharrlighe nådhe hörsamligst. Aff Osnabrügge den 19 augusti, anno 1644.

E. Exc.
Underdånige hörsambste
tjänare
J A Salvius mp.⁹⁷

⁹⁷ Adler Salvius, Johan (1644), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.434-435.

4.2.5 Osnabrück, den 30 augusti 1644, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Her RijkzCantzler,
Nådige Herre och gunstige patron.

E. Exc skref iagh hörsamligen af den 19 aug. och sänder här hoos doubletten. Hvad sedan är i ett annat passerat, thet uthvijser vår samptlige underdånige relation. Medlen som iagh hafver under händerne beläggande, ther om borde migh billigt referera til cammaren och icke besvära E. Exc. ther medh, som dessföruthan alt för monga besvär öfverhängia. Men effter E. Exc. förer ännu re ect nomine directorium af det tyska väsendet, så beder iagh underdånigt om förlåtelse at iagh såsom des underhafvande sådant til E. Exc. hörsamligen berättar.

Hvadh difficulteter legati gallici hafve inkastat I subsidierne sedan thet danska kriget begyntes, thet hafver iagh aff den 28 junii underdånigt berättat. Hvadh sedan är förslupet öfverskref iagh den 19 aug., hvar af doubletterna ock nu här hoos föllia. Medan nu residentetn de Meulles på theres sidsta ordre icke ville erläggia mehr än halffparten, förrän han såge Kon. M:tz vahnlike quittance, så hafver iagh åter most skrifva them ett sådant breef till som copian under lit. A inneholler. Dy oahnsedt iagh ännu icke hafver fått Kon. M:tz quittance på desse sommarsubsidier, aldenstund vij ingen skrifvelse uhr Sverige hafve sedan af den 31 maij, så hafver iagh lijkväl, så ofta ther efter hafver frågats, icke annat tords säija än at iagh them hade, hoppandes i medler tidh at hon vorde dessemellan ahnkommandes.

Ther opå var igår Mons. Servien här, alñcognito, och ibland annat gaff oss een ny ordre till de Meulles såsom copierna under lit. B uthvijser. Ther opå iagh hoppas at subsidierna nu vist varda fallande. På thet nu E. Exc. må gunsteligen see huru mina inkomster och uthgifter för detta åhret förevetta, så sänder iagh här hoos först een balance sub lit C frå initio augusti i fiohl til ändan på denne augusti monat. Hvaruthinnan iagh är i förskott till 103658 rdr 17 sl. hvilka moste af desse sommarsubsidier föruth contenteras. Quittencerne tors iagh icke hazardera. Huru högt sedan och dessföruthan bemälte sommarsubsidier äre belastade och huru högt belastningen vil nogot när komma in på tilstundande vintersubsidier, thet uthvijser förslagsvijs lit. D. Medan nu E. Exc. gunstligen ther af varder förnimmandes huru stretto iagh står medh bemälte medel, i synnerheet efter feltmarschalken inthet vil af sine fordringar remittera, så ställes till Kon. M:ts allernådigste resolution, huru man hafver sikh the ruthinnan at comportera och om Kon. M:t kunde mista nogon kopar eller andra medel uhr Sverige, at understödia väcket medh, serdeles ther subsidierna skulle här efter slå felt, såsom be:te fransöske sändebud, på fall at hufvudarmeen icke skulle kunne gå op i Tyskland igen, begynne hoota.

The 500 skipund kopar som sidst uthsändes liggia än osålde, efter privatorum gahrkopar biudes uth i Lubeck á 48 rdr skipundet, och finnes doch ingen köpman för kriget skuld, som alla commercier vidh Hambyrg och Lubeck hafver kommer til at studza. Medan koparen nu icke kan sändas genom Sundet, så torde han liggia så väl i Lubeck och Hamburg som hemma, och finge man uthan tvijffel på sådana underpant peningar til låns så länge.

Sedan iagh är kommen på stoor skada i Sverige och fundamentum af min utländes credijt, landgodzet i stift Bremen, är confiscerat, så är här efter inthet facit på migh til görande. Köpmännen begynna nu sielfve fasa för migh, seendes at iagh hafver nu så offta och så högt varit uthsatt, at the fructa thet iagh genom dödzfall eller elliest blifver stickande och the medh migh. Hvadh migh lijkvist möijeligt är til at göra, ther till skal ingen flijt, sorg och troheet fehla.

Befahler E. Exc. här medh i dens alra högstes beskerm till all önskeligh välgång och migh i des vanliga bevågenheet ganska hörsamligen.
Af Osnabrugge den 30 aug. anno 1644.

E. Exc.
Underdånige Hörsambste
tjänare
J A Salvius mp.

Jag beder på thet alrahögste at både sommar- och vinterquittencerne motte medh thet forderligste uthskyndas.⁹⁸

4.2.6 Osnabrück, den 24 mars 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Herre,
högtährade mächtige patron.

Hvadh för een öffvermotton herligh victoria Gudh hafver den 24 febr. på Matthiae dagh förlänt vår allernådigste drottning vavn, therom hafve vij än ingen skrifvekse uhr vår egen armeé, uthan tvifvel för vägnarnes osäkerheet och armeens aflägenheet skuld. Men huruledes den uhr alla fiendlige örter nu länge continuerar, thet utvijser til en godh deel bijlagorne. Gudh vari derföre högeligen lofvad och ährad. Ther nu Ragoczy efter sitt armistitii uthlop går löös på andra sidan och Oberenserne upstå och duc d Ánguin agerar behörligen frå Rheinströmen, vil man äntligen hoppas bätter fridzhandel. Lamboys verffning vidh Rheinströmen och i Westphalen är af Gen. Staterne förklarad för fiende. Man meenar, at han, Lamboy, och hertigen af Lottringen fordras op i erflanden. Kaijsaren hafver nu elliest stort feel på generaler och andra officerar. Ertzstift Bremen och stift Verden äre nu aldeles i Kong:e Maj:tz völd. Huru ther medh regeringen bör ahnstallas, thertil är Kon. M:tz ordre nödig. Dessemellan går ther confus til, såsom thet gå plägar, när soldater i en ny ort inkomma. Man skrifver at kongen i Danmarck begärer assistance af churfurstene och Kaijsaren och at desse bedia honom ingalunda göra nogon particular fridh medh Sverige. Men om Gen. Staterne iungera sigh medh svenska flottan, såsom i Hagen en gång är resolverat, så förmoda alle man frid mellan Sverige och Danmarck.

Här hafve vij ännu icke kommet til att göra hufvudpropositionen. Legati caesarei disputerar oss praeliminaria. Churmaintz och Brandenburg äre icke ahnkomna och Gallicorum legatorum privat trätor hindra väirket. Her ambassadeur Oxenstiern är i förgår til Munster at göra d Ávaux revisiten, poussera Enguins marche, förtaga d Éstrades pratique i Holland och afmärkia, hvad Galli vele proponera. Thet står ther opå i Paris, at d Ávaux, Rorté och S:t Romain torde revoceres och nytt folck hijtt förordnas. Hvad therunder sticker, vil tiden lära oss. Vij hoppas lijkväl innan kort kunne aflägga propositionen. Gudh gifve til lycka.

Huru mina räkningar stå til dato uthvijse bijlagorne. Jagh beder högeligen E. Exc. täcktes befahla i cantzelijet at quittencen på tilkommande sommarsubsidier under Kon. M:tz hand motte medh thet första uthskyndas, ty iagh väntar in moot maijmonat

⁹⁸ Adler Salvius, Johan (1644), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.436-438.

anticipation på 2/3 af be:te subsidier. För thet andra beder iagh högeligen om specialförklaring om de personer som stå på thet andra registret och nu dageligen kräfvia migh. Jagh är åter nu til dato i förskott til 70000 rdr. The 500 skippund kopar är än beholdne, medan ingen köpman finnes, fast iagh än ville slå them löse för 49 rdr skippundet durch die banck gahr och plåtar. Jagh vil lijkväl see til at medh thet första låta gå them, efter ovist är om noget stegrande och interesset i medler tidh löper. Hvdh mehra kunde vara at advisera thet går til siös. Befahler E. Exc. härmedh i den högstes beskerm till all begärlig välmågo och migh i des vahnlike bevågenheet ganska hörsamlingen. Af Osnabrugge den 24 martii ao 1645.

E. Exc.
Hörsambste tjänare
J A S.⁹⁹

4.2.7 Osnabrück, den 6 juli 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Herre,
Mächtige patron.

Jagh hoppas, E.Exc. hafver största parten väl bekommet, deals af våre samfälte relationer, deals her Johan Oxenstiernas eenskylte skrifvelser, och theraf summevijs gunsteligen sedt, huru sakerne i Tydskland medh kriget och fridshandelen förevette. At icke mijn hörsamme observants moot E. Exc. kommer i nogon förgätenheet, berättar iagh allenast detta till öfverflödh. Propositionen, som vij här afladhe den 1 junii, är Franckrijke och them protesterande i Tyskland behagekigh. Legati Gallici hafve mäst fått theres instruction och giort theres proposition efter vår underrättelse. Thet bekänna the sielfve. At the icke så uthryckeligen hafve berört thet som religionen directe eller indirecte ahngår, thet hafver den respect hindrat, som the draga til påven, Italien och alla catholische. Lofva doch in effectu vela drifva detsamma medh oss. The evangelische tyska ständerne tacka Gudh och hafva oss solenniter tackat, at Kon. M:t och Sveriges chrona hafver i bemälte proposition gripet rätta fundamentet ahn, bedia oss beständigt blifva thervidh, lofva secundera oss theri som redelige män. Så snart thet nu kommer til theras voterande, hvadh the kajseriske skole svara theropå, så säija the sikh strachs uthryckeligen vela votera, at ther är ingen tingh uthi, som the icke alla holla vara Röm. Rijkzens fundamental iagh lijkmatigt och i sikh sielff högst billigt. Approbera altså chronans och soldatescabs satisfaction medh, så vida quaestionem an vidhkommer. Ther nu Kon. M:tt vår allernådigste drottning och rijkzens rådh, enkannerligen E. Exc. vore ock medh bemälte proposition tilfridz, såsom vij hoppas, så vore thet oss til en stoor hugnadt. Monga af våra tyske officerer såväl som ständerne sielfve hafve härtill tviflat om Kon. M:t och Sveriges chronas alfvare til at så fundamentaliter taga sikh Tysklandz välfärdh ahn. Men nu hafve vij godh effterrättelse, at och be:te officerer frögde sikh öfver bemälte proposition, lofvandes så mycket större ijjfver i vapnens cooperation.

Chursachsen hafver förr icke ärnat beskicka denna tractaten, men nu begärrar han af oss pass för sina gesandter. Får han beholla Laußnitz och sina andelige godz, så hoppas en part at han i thet öfrige skal inthet ondt vela göra. Vij ärne idagh gifva honom passet.

⁹⁹ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.439-440.

The kaijserische sändebuden låta sigh förlyda, at the äre alloreda färdige medh svaret på vår proposition, vänte allenast at ständerne motte snart blifva eense de modo inter se et cum caesareis communicandi. Men vij kunne icke väl troo, at the skola ännu medh bestånd kunna svara oss. Ty hvarken hafve the så hastigt kunnat få resolutionen frå Wien öfver alt eller kunne the sine suffragiis ordinum allena görat. Men om the ock nogot föruth svarandes varde, så är praesumerligt, at the läre säija, först, at restitutionspuncten hafver sijn richtigheet i then nye kaijsarens amnestia, som hafver nyligen skolat publiceras i Frankfurt; 2. at den pfaltzische saken är remitterat til en particular handling consensu partium för detta; 3. at vår fierde punct, om justicien, hörer under deputation-conventen; 4. at imperii gravamina äre upskutne til en extraordinarie deputation in maio anno 1646; 5. att the öffrige rijkzsakerne höre inthet under chronornes censur. Och fördenskuld 5. (:6) begäre at tractera medh oss allenast om chronornes particular praetension. Komma the nu inconsultis ordinibus härmedh fram, så fehlas oss inthet at behörligen möta them. Dessemellan konsulteras ännu de modo consultandi, hvilken the kaijserische medh sitt ahnhang ville fuller gerna hafva på solos ordinarios deputatos. Men efter en ordinarie deputation-convent är allenast de iure til iusticiae saker, så kan den icke draga materias status under sigh. Elliest äre ibland the ordinarie 18 deputantes ordines 12 catholische. Ther nu Chursachsen pro more holler medh them, så blefve 13 vota ex parte Caesaris och icke mehr än fem för the protesterande. Efter the kaijserische märkia, at fursterne och städerne icke vela thertil, så hafve the medh the churfurstliga för fyro dagar sedan varit ihop i Lengerchen och ther giort enn mistur, at ordinarii deputati och två af hvar classe ordinum, en catholisch och en evangelisch, thertil skole föra directoriummet in consultando, til thes kaijsarens bevilning, den the sökia och rda, inkommer, at alt skal sedan ad formam et modum comitiorum tilgå. Hafve ock begärat, at the Churbrandenburgische vela härefter i ställe för mediatorer gå emellan oss, them kaijserische och ständerne. Hvardh nu häropå gott finnes at resolvera står ännu i betänkiande. När nu the kaijserische varda kommande til hufvudsaken, så meenas kaijsarn skola hafva ondt före at rätt förklara sigh. Approberar han vår proposition, så är hus Österrijkes gamla och stora desseing bruten. Om säkerheet, at thet sedan holles, finnes näst Gudz hielp råd. Improberar han propositionen, så kommer då hans förehafvande desto klarare i liuset och få vij så mycket större medhielpare. Hvard distinction han nu theri finner, thet moste vij patienter afvänta.

The protesterande stå eenhälligt ther opå at modus consultandi må skee ad formam comitiorum universalium exclusis ordinariis deputatis. Abhorerra doch heelt och hollet för en rijkzdagh; ja så högt Ferdinandus II hafver tilförende skydtt rijkzdagar och allenast de facto alt draget under sijn absolute disposition, äffven så högt sky den nu the protesterande. Dy såsom sidsta rijkzdahl drefs, hade kaijsarn på sijn sijda majora, och thet är forma comitiorum, at maiora sluta. Heela collegium electorale excepto solo Brandenburgico är medh kaisarn. Fursterna störstedeelen, dy inga evangelische stifter hafva votum eller session på rijkzdagar. Af the andra evangelische fursterne blifva monge uthe för praecedentstrijden schuld, den the kaijserische formentera. There mot hafver kaijsaren i thet collegio multiplucerat vota catholicorum. Städerne vil han icke bestå votum decisivum, uthan allenast consultativum. Är altså en rijkzdagh skadeligh för chronorne och theres ahnhang. Men i thet stället blifver här dessföruthan een allmän rijkzförsamling, dy hvar och en churfursten varder nu skickande. Alla evangeliske stifter komme nu til votera. Ingen praecedentsstrijd blifver här. Städerne vindicera sigh votum decisivum. Chronorne suppleta thet öffrige. Hvard på en allmän rijkzdagh slutas, kan af en annan rijkzdagh kullslås. Hvardh här slutas medh chronorne, kan sedan ingen rijkzdagh ändra. Alla hänsestädter äre här, alla absentes civitates varda ännu

praesentibus fullmacht skickande. Här är man icke heller rädd för majora. I detta postur stå ännu sakerne medh fridzhandelen in substantia.

Belangande krijget så holler sig Rendsburg i Holstein ännu. Thet longsamma västan vädret hafver drivit op vatnet så högt, at icke kan stormas. Man meenar lijkväl at them fehlas vivres och ammunition. Thet danska partijet som satte sigh vidh Stade och ther begynte starckt förskantza sigh är diverterat tilbakas öfver Elben åt Gluckstadt. Chursachsen samblar ett corpus i Meissen, är reedan medh sina och nogra kaijsersche regimenter till 4000 starck. Våra thereomkring äre honom icke väl vuchsne, derföre hoppas Königsmarck föllia undfången ordre och medh macht gå på honom. Königsmarck, the hessische och weimarsche hafva conjungerat sigh medh duc d'Enguin. Stode för otto dagar sedan icke langt från Heilbrunn. The beiersche skrifvas vijka undan åt Donauströmen och desse effter them. Desse äre tilhopa vidh 25000 man. The bayerische medh the westphalische skattas til 15000 man. La Motte skrifves nu vist vara öfver, altså får duc d'Enguin thet folcket som thet hafver belägrat. I synnerheet efter Harcourt hafver i Catalonien vunnet enn fältschlacht och avancerar nu in åt Castilien. Om Brinn ännu holler sigh eller eij är nogot ovist. Ertzh. Leopold Wilhelm hafver medh fem regiment til häst, 1000 dragoner och fyro stycken velat göra ett infall, är omringat och alt slaget, at han sielff skulle hafva blifvit sargadh. Ragozy skrifves än vara beständig. Wiener breek mäle at Turken contremanderar honom, men efter the see ingen effect theraff, holla the så fore, at Turken under handen mehr stijfver honom. I Westphalen och Niedersachsen är ingen armatur i fält. Kungen i Engeland hafver förlorat een fältslacht. Duc d'Orleans belägrar Mardijk til landz och Holländerne til siös, immimere altså therigenom Dünkerken. Auriacus är opbruten, meenas attacquera anten Brügge eller Dam. Uhr Polen höres föga annat än at theres colloquium charitativum skal nu in fine augusti gå ahn. Churbrandenburg skickar thertil sin Bergium, Calixtum från Helmstedt, Quistorpium frå Rostock och Dreierum frå Stetin. Mons:r Bregy är ther ahnkommen att sluta giftermålet mellan kungen och madame de Nevers. Uhr Danmarck hafver E. Exc. bätter kundskap än vij här. Befahler E. Exc. härmedh och altidh under dens högstes beskerm till all andeligh och lekamligh välvärdh och migh uthi E. E. gunstige bevågenheet, förblifvandes emedan iagh leffver

E. Exc.
Underdånige hörsamme
tjänare
J A S.

Ossnabrugge den 6 julii ao 1645.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.441-444.

4.2.8 Hamburg, den 19 augusti 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Herre,
gunstige patron.

Jagh är i aftons per posta hijtkommen till Hamburg, allenast för feltmarskalkens her Torstenssons vechslar skuld. Vechslarna äre fuller ännu icke ankomne för passagens osäkerheet skull, men hans skrivelser hafver iagh nogra fått, ther i han beder migh vara färdigh at acceptera och betala bemälte vechslar, så snart the nu ankomma. Jagh hafver vidh pass 115000 rdr ther til beholdne af sommarsubsidierne, fructar fuller före at han inthet ther medh är at contentera. Grefvinnan af Brandenstein, gen. lieut. King, generalmaior Pfuhl, Goltstein, Mortaigne och andre, som för detta hafve fått assignationer till migh, liggia migh hårt ahn om theres restanter. Men iagh entschyller migh så myket möjligit är, at iagh än ingen renoveradh ordre hafver fått, sedan Kong. M:tt hafver sielff ahnträdt regementet. Armeen och legationen moste för all ting hielpas. Men så vore migh lijkväl mächtig nödigt at veta Kon. M:tz intent medh be:te pensioner, at man kulde alt desto bätter ther efter lämpa.

Jagh ärnar här blifva i 14 dagar uthan nogon afsaknad i Ossnabrugge. The kaijserische gesandterne föregifva sikh vara färdige medh uthleffringen på ständerne, som ännu icke vore eense de modo consultandi. När nu ständerne blifva eense de modo, så moste the kaijseriche vijsa them be:te svar och få theres consens uthi alla puncter, förr än the kunna thet oss tilställa. Innan nu the sijn emellan blifva ther offer fulkomligen eense, fructar iagh thet löper närmare jul än michelsmessa. Alle evangeliska hafva nogra reesor sagt oss at the approbera vår proposition så vijda hon ännu lyder, i alle sina puncter och clausuler, at ther satisfactions puncten vore erörtradt, hölle the thet öfrige uthan nogre betänchiandhe. Men at the kaiserische skulle göra thet samma, thet troor fuller ännu ingen. Dessemellan blifver iagh här färdigh och kan till rättan tidh vara ther igen.

Alt sedan iagh hafver varit här uthe nu på tijonde åhret hafve the kaijserische inthet högre practicerat än at separera ständerna från chronorne och desse från hvarandra och ther til brukat monga vägar. I praeliminartractaten ville the först ingalunda gifva noget stånd leigd til tractaten. 2. Ther ock nogon skulle admitteras, skullet allenast vara nondum reconciliati, hertig Jöran, landgraf Wilhelm och hertig Berndt. 3. När them thet afdisputerades, så at the moste tilstädia flere, var tertius gradus, at the då icke skulle sielfva höras, uthan allenast informare regnorum legatos. 4. När 1641 åhrs rijkzdagh kaijsarn intalte at han moste uthelåta alle desse limitationer uhr leigderne, så begynte the nu i hufvudtractaten equivocera på thet ordet adhaerentes, at thet vore icke substantive til förståendes uthan adiective, så at ingen af faederatis statibus skulle förstås under leigden än the som ännu vürkligen adhaererade chronorne, thet är landgrefvinnan och Strassburg, hvilka the kaijserische nu och ex illo fundamento vele excludera ex consultatione caeterorum ordinum. 5. När the nu see at detta icke ahngår, uthan at ständerne på chronornes starka invitationer komma proprio iure, så restringera the conventen allenast på ordines deputantes. 6. När thet icke ahngår, vele the hafva them alla til Münster, från Sveriges chrona til Gallos som icke kunne eller så hårt vela hielpa the evangelische. Göra så ther medh chronorne på hvarannan jaloux, såsom ville Gallia draga all ähran på sikh allena, från oss. Ther doch the kaijserische separera the protesterande från oss, onerera Gallos medh them och i ändan, när Gallia icke kan för religionen så tala, göra the ock Gallos odieuse hoos protestantes och separera så them medh från hvar andra. 7. När nu ständerne och Galli på vår starka remonstration märkia denne pussen och resolvera ther emot, trachta nu Caesareani at få be:te ständer in locum

tertium, förgifvandes at ingen consultation kan elliest skeep. Men in rei veritate, såsom greffven Lambergs formalia lydde til greffven af Witgenstein, ”damit man könne sie desto bequemer handtieren”. Härvidh stodh saken, när iagh reeste från Osnabrugge. 8. Men går ock detta streket icke ahn, såsom iagh icke hoppas, så blifver octavus gradus at kaijsaren uthskriver en rikjsdag, kan skeep til Cöln eller Dortmünd. Men ständerne märkia nu mehr och mehr hus Österrijkes manéer. Alla protesterande hafve resolverat at stå fast vidh chronorne och såsom kaijsarn, chronorne och churfursterne hafve deelt sigh på begge örter, Osnabrugge och Münster, altså vele både fursterne och ständerne göra the samma, halfparten til hvarthera orten, at begge chronorne må skeep lijka äre. Och kan consultationen på thet sättet äfven så väl skeep för det ena collegio som thet andra. Då iagh för fem dagar sedan rykte frå them, sände the til the kaijsersiche och begärte at vår proposition och kaijsarns svar motte uthan länge oppehollande them uthlefreras. Deliberando de re ipsa ville the fuller sielfve finna, hvilken bästa modus deliberando skulle blifva. Hvadh ther opå folgt är varder iagh härnäst förnimmande och i underdånigheet berättande. Hvar veka går posten två gånger mellan Osnabrugge och Hamburg.

I erflandern arbetar kaijsarn starkt opå at separera Ragoczy från chronorne. Vij hafve sellan communication tädan, efter alle vägar äre slutne ther oppe af fienden. Men hoppas att Rakoczy är beständigh och at alt står än väl. Guarnisionen i Magdeburg hafver genom ett uthfall giort Pentzes regimente nogon skada. Den danske marsken Bille hafver i Holstein infallet öffverste Wurtzburgs regimente och fått honom fången. Bremervörde är erstieget aff Gluckstädterne, men nu åter af the våra beränt igen. Det är all den skada som vij hafve nyligen fått. Medan nu den danske freden skrifves vara sluten, kaijsarn hafver tree armeer på halsen i erflanden, the bayerische hafve fått hugg vidh Nordlingen, Galli prospetera i Flandern och Catalonien, parlamentet i Engeland victoriserar, Turken faller christenheeten ahn, så meenar man at hus Österrijke skal hafve tämmeligh orsak at länckia sigh närmare til friden, ther thet icke låter reputationen råda öffver alla andra considerationer.

Nogra dagar för mitt afreesande hafver den kaijsersiche gesandten Crane sagt moot greffven av Witgenstein at the kaijsersiche voro försäkradhe thet kungen i Danmark vorde ingen fridh slutande medh Sverige för än kaijsaren kunde ock tillijka sluta i Osnabrugge. Men thet kungen i Danmark låttes vela sluta, vore allenast til at amusera the svenska till thes sijda hösten drifver flottarne heem och armeen i guarnisonerne. Ther ock Danmark sluter, låta här the danske och holsteinische förlyda sigh, at han den friden icke längre holler än til thes han seer sitt rahm, at revangera sigh. Men Gudh och E. Exc. här medh i Christi beskydd till all begärlig välgång och migh i dess continuerlige ynnest ganska hörsamligen. Af Hamburg i hast den 19 aug. ao. 1645.

E. Exc.
Hörsambste tjänare
J A Salvius mp.

Jagh sänder detta medh en senatus Hamburgensis bodh til deputatos Hamburgenses i Köpenhamn. Hoppas the kommer väl fram. Hinte icke skrifva til Kong. Maj:tt. Ther E. Exc. så gott finner, kan detta communiceras til cantzelijet i Stockholm.¹⁰¹

¹⁰¹ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.446-449.

4.2.9 Osnabrück, den 22 december 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Greffve
Nådige Herre.

Thet är allmänt här uthe kunnigt at Kon. May:tt vår allernådigste drottning hafver hedrat E. Exc, person och familia medh greffveligh titel, würde och inkompster. Såsom iagh nu altidh hafver varit bekändh för een client aff E. Exc. hus, af thes välståndh mijn ringa välfärdh hafver ock mycket dependerat, altså hafver ock iagh migh öfver denne tjdende högeligen frögdat. Ty ändoch iagh väl veet at E. Exc. hafver för detta icke stort ahnsedt sådana titlar, hafvande dessföruthan haft öffverflödigh ähra och respect nogh i verden för des egen person, i thet E. Exc. hafver icke allenast commenderat grefvar och furstar, uthan ock för aderton åhr sedan sielff kunnat vara till furste giord af vår framledne stora konung, ther E. Exc. hade då velat accepterat. Lijkväl holla alle man derføre at E. Exc. hafver mycket väl gjort för des söner och efterkommande, at E. Exc. hafver sådant nådigt tilbudh icke uthslaget.

Gratulerar fördenskuld E. Exc. ther öffver aff alt mitt hierta, önskaendes til Gudh, af hvilkom all godh gåfva kommer, han ville erholla E. Exc. vidh longt lijff, stadigh helsa och välmågo, och såsom Hans Guddommelig(e) May:tt hafver uthan exempel högt välsignat E. Exc. medh synnerligen rare qualiteter och stora meriter, han ville ock så låta E. Exc. transmittera lijka qualiteter, meriter och heeder på thes sijda posteriet, Gudh till ähra, Kong:e M:tt till behag, färderneslandet til fromma och sielffe E. E. hus till ett evigt namn och berömmelse. Beder hörsamligen E. Exc. ville så här efter som här till conservera migh under des patrocino. Jag är och blifver till dödedagh

E. Exc. och G. N:s
Underdånige
hörsambste tjänare
J A Salvius mp.

Ossnabrugge den 22 decemb. anno 1645.¹⁰²

4.2.10 Osnabrück, den 16 mars 1646, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Greffve,
Nådige Herre

Att iagh sidst födristade migh till at gratulera E. G. N. och Exc. öffver thes tilökadhe hederståndh, skedde mehr at betyga den hugnadh som migh af den tidenden tillväxste än at iagh skulle bemöda E. Exc. om nogot svar ther opå. Kan väl tänckia hvad stora besvär E. Exc. dessföruthan öffverhängiaoch önskar mycket mehr att E. E. kunde sikh nogot skona frå sådant arbete, på thet Gudh motte erholla E. Exc. vidh stadigare hälsa och desto längre lijff, efter som venner och fiender inthet myket gott ominera om fäderneslandens stat, ther E. Exc., tröttadh af lasten, skulle moste qittera dess roder. Men efter E. G. N. och Exc. hafver täckts så högt bemöda sikh och så nådigt svarat

¹⁰² Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.449-450.

migh, så är ther af min hugnadh och obligo så mycket större. Beder underdånligen E. Exc. värdiges alt framgent beholla the nådige tanckar at iagh är och beständigt blifver E. Exc. och thes hus enn observant tjänare til dödedagh.

Ahngående sakerne här uthe, ther om skrifve vij till Kon. M:t hvadh hvar veka passerar. Thet går fuller nogot svårt och longsampt till medh tractaten, efter interessenterne äro monga, intentionerne åthskillige, ja i myket heelt contrarie, och sielfva sakerne af sådana vichtigheet at heela christenheetennes vehe och välstånd ther på hänger. Men så hafver man orsak at tacka Gudh, thet difficulterna hafva alt här till nogorlunda låtet superera sikh. Moste ock här efter hafva gott modh och hoppas thet bästa och all skadeligheet bäst möjlighest afvända. Fransoserne få fuller under tiden nogra raptus och hitziga flychter, men så låta ock the fuller sacht sikh af themsom nogot kenne theres humeur och maneer. I admissionen af residenterne löper nogon disparitet ther af, at the tractera genom mediators och vij immediate. Mediatorum actus äre tree, först, när the coniunctim undfå propositionerna af Gallis, 2:o när the hoos them kayseriske afläggia them, 3. när the coniunctim göra raporten tilbakes igen hoos fransoserne. Vij hafve icke mehr än een act ther emot immediate hoos them kayseriske H. Rosenhane admitteras aldeles inthet medh mediatorerne hoos them kayserische i Münster in secundo actu, hvilken doch allena är emot vår act at proportionera. Til primum och tertium actum admitteras han fuller, men först skeer ingen thera af them cum hoste (thet alliancen fordrar) sedan, är icke Rosenhane hoos nogon thera af the två acterne, när mediatorerne äre tilhopa, uthan sedan nuncius pontificis, in primo et tertio actu, är sin koos gången, berättas honom efterlacket af Contareno allena. Theremot communicera vij, för och efter vår act, La Barde hvadh oss böör. Denne disparitet synes nu icke bätter kunne remedieras än at residenterne beggestädes blifva ther ifrån och duplican och triplican göras skriftligen. Vij komma nu närmare ad rem medh fienden. Altså kan vara bäst man formerar genast articulos pacis, som man ärnar fatta silefva instrumenta pacis och hvadh som böör disputeras, at thet doch disputeras tillijka de materia et forma instrumentorum. Ther med vinnes tiden och jalousian förtages. Elliest kommer mäst ther af at Galli äre så jaloux öffver våre actioner, som een svartsiuker man om sijn sköna hustru, thet the likväl icke behöfde. Men tyfven täncker, kan skeep, at hvar man stial. Vij hoppes lijkvist väl sämias medh them, at ther inthet förfång skal vara at befahra uthaff.

Huru medh armeerne står, berättar uthan tvifvel feltmarskalken alrabäst. Jagh fick i aftons hans skrifvelse, som innelagde copia lydandes. Jagh vil göra mitt bästa at han må strachs blifva gripen under armarna, hvar ju icke medh fulla två tunnor guld (thet är mächta besvärligt frånvahrande sådana stora summor at opnegociera). Doch hoppes iagh nogot öffver halfannan, så frampt iagh kan hastigt få K.M:tz quittens uth på sommarsubsidierne. Men thet blifver thet värsta at ju förr armeen optärer sommarsubsidierne, ju förr vele the åter hafve thet i vinter faller. Interessen löpa ock högt, och är ovist om man kan hafva nogra vintersubsidier at förmoda.

Trautmansdorf blifver beständigt ther vidh at sluta friden för pingesdagh eller aldeles uphäfva tractaten och accommodera sikh medh turken. Vij vänte nu medh länchtan Kon.M:tz äntligen resolution på the här till giorda offerter, stå icke desto minder vidh våra första postulat(a) thet högsta och strängeste som vij kunne. ChurBrandenburg sägs fuller ingen häst vele sadla moot Sverige, men ock aldrig i evigheet vele gifva sin consens om Pommern eller erlåta thes ständer den eedh medh hvilken the äre thet huset förbundne. Mechelburg vägrar sikh inthet minder å sijn sidha, men så meenar hans gesandter at om Kong.M:tt vore allenast om een säker hampn och statione classis tilgörande, thee äffven kunne per pacta göras K.M:t och Sveriges chrona satisfaction, allenest man icke begärte Wissmar heel egendomlig eller landzens ränter af honom.

Erchiebispn af Bremen hafver ock för sikh skrifvit hijt till ständerne och vil icke heller han mista stiffterne. Att chronan skulle ock få nogon tull eller licenträttigheet här eller ther, ther emot äre holländerne och hansestäderna. Trautmansdorf hafver fuller offererat Förpommern och the tu stiffterne, men att stiffterne skulle kunne göras til verldzlige furstendömer, thet är emot alla rijkzens ständer, så väl som ock thet at nogot feudum skull(e) kunne gifvas immortalis coronae. Äre altså hårda nötter ännu at opbijta. Så vida man här til hafver kunnat penetrera, synes fienden och mäst andra interessenter nogorlunda ther medh kunne vara til fridz at Kon.M:t och dess brystarfvingar, så ock, in eorum defectu, thes proximus successor til chronan, sampt dess descendenter skulle beholla Förpommern, Rugen, stift Bremen och Verden, jure feudi, doch allenest medh samma rättigheete som successores här til haft hafva. Vidare äre icke. Hwadh nu vidare här i passera, thet moste man ställa til Gudh och tijden. Denne tilstundende sommar moste man fuller inthet annat tänckia än till at fortsättia krijget. Men ett synes högstnödigt, at chronan moste ock tänckia på flere andra penningemedel än subsidierne, efter landen allestädes mächtig ting förödas.

The acta som E. Exc hafver sändt til thes son greeff Johan, hafver iagh öfverläset och är oss til stoor information at vij veta hvadh Kon. M:tt medh en och annan här uthe således negocierar. Vij hafve oss ther effter at rätta.

E. Exc. befahler iagh här medh i dens alrehögstes beskerm till all önskeligh lijfzsundheet och välgång i alla motto och migh i dess stadigvahrande nådige bevågenheet, förblifvandes till dödedagh

E. G. N. och Excell.
Underdånige hörsambste
tjänare
Johan Adeler (sic!) Salvius mp.

Af Osnabrugge den 16 martii anno 1646.¹⁰³

¹⁰³ Adler Salvius, Johan (1646), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.451-454.

5. Textanalys av breven från Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

5.1 Breven från år 1643

5.1.1 Hamburg, den 21 januari

Det aktuella brevet inleds genom att Salvius tar upp ett rykte som skall ha spridits i Stockholm av det franska sändebudet Claude de Salles Rorté.¹⁰⁴ Enligt ryktet skulle nämligen Salvius ha inlett privata förhandlingar med den kejserliga diplomaten Johann Weikhart Auersperg, som var en av delegaterna vid fredskongressen i Westfalen.¹⁰⁵ Salvius förnekar dock detta rykte i brevet till Oxenstierna. Om ryktet stämde eller inte har jag desvärre inte kunnat fastställa, då varken Lundgren eller Wetterberg nämner något om det aktuella ryktet. Frågan är dock vad det franska sändebudet Rorté hade att vinna på att sprida ut falska rykten om Salvius i den svenska huvudstaden? Brevet fortsätter genom att Salvius berättar att den franske kardinalen Jules Mazarin försäkrar att de står fast vid pakten mellan Frankrike och Sverige. Angående det fredsförberedande arbetet skriver Salvius att han beräknar att förhandlingarna kommer att inledas först om tre månader, som tidigast. Salvius ber därför kanslern om tillåtelse att resa hem till Sverige för att ta hand om sina privata intressen.

Brevets avslutande del är i huvudsak en relativt detaljerad skildring av den ekonomiska situationen för den svenska armén i Tyskland. Salvius uttrycker även sin besvikelse över att han har varit tvungen att låna ut en betydande summa av sina personliga tillgångar till den svenska armén. Anledningen till den uppkomna situationen är att regeringen inte har godkänt hans förslag om att sälja en betydande kopparlast, som sedan en tid tillbaka hade varit placerad i Tyskland. Brevet avslutas sedan genom att Salvius vädjar till Oxenstierna om ekonomisk hjälp från hemlandet.¹⁰⁶ Som läsare av brevet får jag en känsla av att Salvius inte enbart värnar om de svenska intressena, utan även om sina privata angelägenheter. Kanske var detta även något som Axel Oxenstierna noterade när han läste det aktuella brevet? Wetterberg

¹⁰⁴ Claude de Salles Rorté skulle senare komma att bli resident i Osnabrück från år 1644 till och med i juli år 1645, i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.474.

¹⁰⁵ Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut, i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.459.

¹⁰⁶ Adler Salvius, Johan (1643), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.416-419.

hävdar ju dessutom att Salvius hade byggt upp en relativt omfattande, privat verksamhet under sin tid som resident i Hamburg.¹⁰⁷

5.1.2 Hamburg, den 4 februari

I brevets inledande rader beklagar sig Salvius över att hans begäran om att få resa hem till Sverige inte har blivit godkänd, detta eftersom Johan Oxenstierna inte hade tyckt att det var någon bra idé. Salvius uttrycker dock att han accepterar beslutet, men passar samtidigt på att be om tillåtelse att sända sin hustru i sitt ställe. Salvius fortsätter sedan brevet genom att rekommendera sin styvson Lorentz Hartman till en befordran. Brevet avslutas därefter genom att Salvius betygar sin tacksamhet över att han under så lång tid har fått förmånen att stå under Oxenstiernornas beskydd, samt att han ska göra sitt yttersta för att samarbetet med Johan Oxenstierna ska fungera enligt kanslerns förhoppningar. Det blir för mig som läsare av brevet väldigt påtagligt att författaren befinner sig i en tacksamhetsskuld till Oxenstiernorna, samt att han har en mycket stor respekt för den svenske rikskanslern. Följande ord från Salvius är ett utdrag från det aktuella brevet och skildrar på ett konkret vis hans tacksamhet till Axel Oxenstierna: ”Såsom E. Exc. hafver altidh varit min höge promotor och patron och iagh migh nu longesedan devoverat hafver till E. Exc. och thes höge familiae underdånige client, så skal iagh ock här effter, sålunge jagh leffver, ja i min dödztund, betyga min tacksamheet”.¹⁰⁸

5.1.3 Minden, den 5 september

I följande brev uttrycker Johan Adler Salvius sin oerhörda tacksamhet till Axel Oxenstierna för att han under en längre tid har stått under den oxenstiernska familjens beskydd. Som en gentjänst lovar Salvius att han ska göra sitt yttersta för att bistå kanslerns son Erik, som vid tillfället befinner sig i Tyskland. I brevet berömmar Salvius även Eriks goda uppförande, omdöme, samt hans utmärkta studieresultat under den relativt korta tid som han vistats i landet. Lundgren hävdar att Axel Oxenstierna sände ut sin son Erik på en längre studieresa i Tyskland under sommaren år 1643, och att det därför var av stor vikt att han fortsatte att ha en god relation till Johan Adler Salvius.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.870.

¹⁰⁸ Adler Salvius, Johan (1643), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.420-421.

¹⁰⁹ Lundgren, Sune (1945), s.228.

Brevet innehåller desvärre inga utförligare uppgifter om hur det fredsförberedande arbetet i Westfalen utvecklar sig. Det enda Salvius nämner är att förberedelserna inför fredskongresserna går relativt långsamt. Salvius anser därför att det vore bäst om Erik ansluter sig till den franska delegationen i Holland tills dess att fredförhandlingarna i Münster och Osnabrück sätter igång på allvar.¹¹⁰ Man kan dock som läsare fråga sig om Salvius rekommendation gällande Erik Oxenstierna berodde på en genuin omsorg om honom, eller om Salvius avsikt var att skapa en distans till den svenske kanslersonen.

5.2 Breven från år 1644

5.2.1 Osnabrück, den 19 augusti

Inledningsvis förklarar Salvius varför han personligen inte hade skrivit hem till Oxenstierna under de senaste månaderna. Anledningen till den uteblivna brevväxlingen var att det inte hade hänt något av större vikt sedan han och Johan Oxenstierna hade skickat iväg sina senaste rapporter över situationen i Westfalen. Salvius förklaring är dock något märklig, eftersom hans senaste brev till Axel Oxenstierna är daterat den 18 februari 1644, det vill säga hela sex månader tidigare. En möjlig förklaring kan ligga i det faktum att även Johan brevväxlade med sin far under denna tid, och att Salvius därför ansåg att han inte längre behövde höra av sig lika ofta som tidigare. Brevet fortsätter genom att Salvius upplyser Oxenstierna om att kejsaren inte vill påbörja fredsförhandlingarna om inte även konflikten mellan Sverige och Danmark tas upp vid förhandlingsbordet. Salvius bedömning är dock att fredsförhandlingarnas fortsättning kommer att avgöras av hur stridigheterna mellan de svenska och kejsarliga styrkorna utvecklar sig.

Även i detta brev uttrycker Salvius sin frustration över den ekonomiskt tuffa situationen i Tyskland. Vidare antyder Salvius återigen att en eventuell försäljning av de 500 skeppund koppar som fortfarande ligger osålda i varje fall skulle kunna täcka en del av det svenska, ekonomiska underskottet. Salvius nämner avslutningsvis att de franska subsidierna ännu inte

¹¹⁰ Adler Salvius, Johan (1643), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.424-425.

hade blivit utbetalda, något som enligt honom knappast förbättrade den redan ansträngda ekonomin.¹¹¹

5.2.2 Osnabrück, den 30 augusti

Salvius inledande ord är en direkt ursäkt till Axel Oxenstierna för att han återigen måste kontakta honom angående hans och den svenska legationens ekonomiska bekymmer. Även i detta brev lyfter Salvius problemet med att de franska delegaterna är så ovilliga att betala ut subsidierna, vilket enligt honom skulle bero på att de krävde att få tillgång till subsidiernas originalkvitton. Salvius vädjar därför till Axel Oxenstierna om att han ska se till så att originalkvittona överlämnas till den svenska delegationen i Osnabrück. Brevet innehåller även mer specifika uppgifter om hur stora Johan Adler Salvius privata utgifter är vid det aktuella tillfället. Salvius beklagar sig sedan över att hans privata kredit hos de lokala köpmännen har blivit indragen, detta efter att han förlorat sitt gods i Bremen.

Även i detta brev tar Salvius upp det faktum att 500 skeppund koppar fortfarande ligger osålda i Tyskland. Det är märkligt att Johan Adler Salvius inte hade de befogenheter som krävdes för att fatta några egna beslut gällande den orörda kopparen, utan att han ständigt var tvungen att vädja till Axel Oxenstierna om en eventuell försäljning av kopparen. Inom de flesta andra frågor, särskilt de som gällde de ekonomiska och de praktiska frågorna, verkade det ju som att Salvius hade relativt fria tyglar. Jag har desvärre inte funnit mer utförliga uppgifter angående den aktuella kopparen, varken i Lundgren eller i Wetterberg. Liksom i föregående brev handlar det aktuella brevet huvudsakligen om ekonomiska bekymmer av olika slag. Salvius nämner heller ingenting angående hur fredsförhandlingarna går i övrigt.¹¹²

¹¹¹ Adler Salvius, Johan (1644), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.434-435.

¹¹² Ibid, s.436-438.

5.3 Breven från år 1645

5.3.1 Osnabrück, den 24 mars

Inledningsvis berättar Salvius den glada nyheten om att svenskarna vunnit en stor seger mot den kejsarliga armén i slaget vid Jankowitz den 24 februari år 1645. Salvius berättar därefter att områdena Verden och Bremen har tillfallit svenskarna, samt att kejsaren lider stor brist på både generaler och övriga officerare. I brevet redogör Salvius även för hur fredsförhandlingarna fortlöper, då han bland annat nämner att de inblandade parterna ännu inte har kommit fram till huvudpropositionen. En av de huvudsakliga anledningarna till förseningen är nämligen att det har uppstått meningsskiljaktigheter mellan de franska legaterna. Enligt Salvius bedömning kommer dock fredsförhandlingarna att flyta på smidigare i fortsättningen, som ett resultat av de svenska framgångarna.¹¹³

Salvius nämner även att Johan Oxenstierna har lämnat Osnabrück för att inleda nya förhandlingar med d'Avaux, en av de franska legaterna i Münster. Avslutningsvis betonar Salvius ännu en gång vikten av att försöka finna en lösning på de ekonomiska problemen. Återigen nämner han de 500 skeppunden koppar som en potentiell lösning på problemen. Brevet avslutas genom att Salvius hoppas att den svenske kanslern står under Guds beskydd, samt att Han välsignar kanslern med en god hälsa.¹¹⁴

5.3.2 Osnabrück, den 6 juli

Det aktuella brevet inleds genom att Salvius uttrycker sin förhoppning om att kanslern redan har blivit upplyst av sin sin Johan om hur både kriget och fredsförhandlingarna fortlöper, samt hur de olika relationerna utvecklar sig mellan de inblandade parterna i fredskongressen i Osnabrück. Därefter skriver Salvius följande: ”At icke mijn hörsamme observants moot E. Exc. kommer i nogon förgätenheet, berättar iagh allenast detta till öffverflödh”.¹¹⁵ Som läsare av citatet får jag känslan av att Salvius är medveten om att Axel Oxenstierna troligtvis redan har blivit upplyst om situationen i Tyskland, men att han på grund av rädsla för att förvärpa relationen till den svenske kanslern ändå väljer att skriva ner de aktuella uppgifterna. Salvius

¹¹³ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.439.

¹¹⁴ Ibid, s.439-440.

¹¹⁵ Ibid, s.441.

försiktighet lyser dock inte bara igenom i det aktuella brevet, utan i de flesta breven mellan honom och Axel Oxenstierna.

Brevet fortsätter sedan genom att Salvius berättar om att en svensk proposition har blivit accepterad av både Frankrike och av de tyska protestanterna. Salvius tar dock även upp problematiken gällande samarbetet och beslutsordningen under de båda fredskongresserna, som ett potentiellt hinder för ett kejsarligt accepterande av den svenska propositionen. Därefter följer en relativt lång redogörelse över hur ett potentiellt svar från kejsaren skulle kunna komma att se ut. Brevets avslutande del är i huvudsak en skildring av det militära händelseförloppet under den senaste tiden, samt en beskrivning av de aktuella styrkeförhållandena i Tyskland.¹¹⁶

5.3.3 Hamburg, den 19 augusti

Salvius inleder brevet genom att berätta att han precis har anlänt i Hamburg, där han planerar att stanna i 14 dagar. Syftet med resan var att Salvius skulle överrätta en summa pengar till den svenska överbefälhavaren Lennart Torstenson, med avsikten att försörja de svenska trupperna i området. Salvius betonar även i detta brev de ekonomiska problemen som han dagligen måste brottas med. Salvius nämner exempelvis att både den svenska armén och den svenska legationen i Osnabrück har mycket stora behov av ekonomiska medel, men att det kan bli mycket svårt att tillgodose båda parter eftersom det endast kvarstår 115000 riksdaler av de franska sommarsubsiderna. Salvius väddar därför till kanslern om hjälp i den uppkomna situationen.¹¹⁷ Eligt Wetterberg hade den svenska förvaltningen mycket stora svårigheter med finansieringen av den svenska armén under de sista krigsåren i Tyskland. Svårigheterna berodde huvudsakligen på ett krav från de svenska regementena på utbetalningar i reda pengar, något som var relativt svårt att få fram under denna tid.¹¹⁸

Angående den svenska propositionen berättar Salvius att de kejsarliga sändebuden hävdar att de är färdiga med svaret, men att det har blivit försenat eftersom de tyska ständerna ännu inte har lyckats enas kring ett beslut i frågan. Salvius tror dock inte att det kommer att fattas något beslut gällande den svenska propositionen förrän tidigast till julen. Det aktuella brevet är dock

¹¹⁶ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.441-444.

¹¹⁷ Ibid, s.446.

¹¹⁸ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.864.

huvudsaligen en beskrivning över den kejserliga förhandlingsstrategin under de snart tio år som Salvius varit bosatt i regionen. Salvius skriver: ”Alt sedan iagh hafver varit här uthe nu på tijonde åhret hafve the kaijsersische inthet högre practicerat än at separera ständerna från chronorne och desse från hvarandra och ther til brukat monga vägar”.¹¹⁹ Brevet avslutas genom att Salvius redogör för den militära situationen, samt upplyser Oxenstierna om Danmarks syn på en potentiell fredsöverrenskommelse med svenskarna.¹²⁰

5.3.4 Osnabrück, den 22 december

Det aktuella brevet skiljer sig från de övriga breven, då det i huvudsak är en gratulation till Axel Oxenstierna för att han har blivit utnämnd till greve av den svenska drottningen. Salvius skriver inledningsvis att han blev mycket glad när han fick höra talas om att hans beskyddare och mentor hade blivit upphöjd till greve. Texten antyder dock att Salvius glädje över nyheten även kan ha berott på att han personligen hade mycket att tjäna på Axel Oxenstiernas upphöjelse. Salvius skriver: ”Såsom iagh nu altidh hafver varit beskändh för een client aff E. Exc. hus, af thes välståndh mijn ringa välfärdh hafver ock myket dependerat, altså hafver och iagh migh öfver denne tijdende högeligen frögdat”.¹²¹ I den avslutande delen överöser Salvius den svenske kanslern med komplimanger, samt önskar honom all lycka och fortsatta framgångar under resten av hans förhoppningsvis långa liv.¹²²

5.4 Brevet från år 1646

5.4.1 Osnabrück, den 16 mars

Salvius inleder brevet genom att tacka Axel Oxenstierna för att han personligen, trots sin relativt svaga hälsa vid tillfället, hade skickat ett handskrivet svar på Salvius gratulationsbrev från den 22 december år 1645. Därefter berättar Salvius att fredsförhandlingarna går mycket trögt, samt att den kejserlige chefsförhandlaren Trauttmansdorff hotar att sluta fred med Turkiet istället för med Sverige om de inte lyckas enas kring ett beslut före pingst. I brevets

¹¹⁹ Adler Salvius, Johan (1645), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.447.

¹²⁰ Ibid, s.446-449.

¹²¹ Ibid, s.449.

¹²² Ibid, s.449-450.

avslutande del redogör Salvius för hur de tyska områdena Brandenburg, Pommern, Wissmar och Mecklenburg förhåller sig till det i nuläget starka, svenska inflytandet i regionen.¹²³

Efter att jag har både läst och analyserat brevet blir det för mig som läsare uppenbart att de svårigheter som fredskongressen i Osnabrück hade brottats med redan under kongressens inledningsskede, numera hade blivit så stora att hela kongressen riskerade en upplösning. Wetterberg hävdar dock att det inte enbart var fredskongressen i Osnabrück som stod inför hotet att upplösas, utan även den i Münster. Författaren skriver dessutom att den kejsarlige chefsförhandlaren Trauttmansdorff under år 1647 gav upp sina försök att få till en överenskommelse med de svenska delegaterna, vilket resulterade i att han packade ihop sina tillhörigheter och for tillbaka hem igen. Enligt författaren var det därför enligt honom synnerligen uppseendeväckande att båda fredskongresserna lyckades slutföras under år 1648.¹²⁴

5.5 Resultat och jämförelser

Efter att ha analyserat de utvalda breven från Salvius till Oxenstierna blir det uppenbart att deras relation under tidsperioden 1643-1646 snarare var en relation mellan två kollegor än en relation mellan en mentor och en klient. Bland de brev som jag har valt att analysera är det endast i det brev där Salvius gratulerar Oxenstierna till grevevärdigheten som det lyser igenom en mer personlig relation mellan de båda svenska statsmännen.¹²⁵ Lundgren hävdar att Salvius och Oxenstiernas förändrade relation under de fredsförberedande åren berodde på flera anledningar. En av de främsta anledningarna var att Salvius blev mer och mer självständig i sin relation till Axel Oxenstierna, men även till den svenska regeringen.¹²⁶ Detta är något som även jag anser lysa igenom i de analyserade breven från Salvius till Oxenstierna. Att Salvius frigjorde sig mer och mer ifrån den svenske rikskanslern styrks även av det faktum att breven från Salvius till Oxenstierna bara blev färre och färre under 1640-talets första hälft, samt att de slutligen helt upphörde under år 1646.

¹²³ Adler Salvius, Johan (1646), i: Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012), s.451-454.

¹²⁴ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.864.

¹²⁵ Läs brevet under rubriken 5.3.4 Osnabrück, den 22 december 1645, Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna.

¹²⁶ Lundgren, Sune (1945), s.190.

Lundgren hävdar dock vidare att den förändrade relationen mellan Salvius och Oxenstierna under 1640-talet även kunde bero på att deras utrikespolitiska mål inte överrensstämde med varandra. Enligt författaren hade nämligen Salvius redan sedan 1630-talets mitt varit intresserad av en universell och varaktig fred mellan de protestantiska och katolska parterna. Axel Oxenstierna var å andra sidan inte alls intresserad av en fred, detta eftersom han inte önskade några som helst begränsningar av den svenska utrikespolitiken.¹²⁷ Wetterberg anser att en förklaring till de båda svenska statsmännens skilda utrikespolitiska mål delvis kunde ligga i det faktum att Salvius skulle gynnas ekonomiskt av en fred mellan de protestantiska och katolska parterna, detta eftersom han under sin tid i Hamburg hade lyckats utveckla en privat äffärsverksamhet i Tyskland.¹²⁸ Personligen så tror jag att det kan ligga något även i detta, inte minst eftersom det i flertalet av de analyserade breven blir uppenbart att Salvius inte enbart värnade om de svenska intressena, utan även om sina privata intressen.¹²⁹

Lundgren nämner vidare att en förklaring även kan ligga i det faktum att Salvius mer och mer kopplades samman med drottning Kristina under 1640-talet, något som komplicerade hans relation till den svenske kanslern eftersom det under denna tid pågick en inofficiell maktkamp mellan Oxenstierna och den svenska drottningen.¹³⁰ Författaren hävdar dessutom att den aktuella maktkampen mellan Oxenstierna och Kristina kan ha påverkat Salvius val att stanna kvar i Tyskland, även efter det att fredskongressen i Osnabrück avslutats.¹³¹ De brev som jag har valt att analysera innehöll dock varken några uppgifter angående Salvius relation till den svenska drottningen, eller några uppgifter angående maktkampen mellan Oxenstierna och drottning Kristina. Detta är dock inte särskilt förvånande, eftersom Salvius knappast hade något att tjäna på att berätta om sin relation med den svenska drottningen.

Något som däremot är mer förvånande är att de analyserade breven inte innehöll några uppgifter om samarbetsvårigheterna mellan Johan Adler Salvius och Johan Oxenstierna. Kanske kan förklaringen till de uteblivna uppgifterna i Salvius brev ligga i det faktum att även Johan Oxenstierna brevväxlade med Axel Oxenstierna under det fredsförberedande arbetet i Westfalen. Salvius beslut att inte nämna något om de aktuella samarbetsvårigheterna i breven

¹²⁷ Lundgren, Sune (1945), s.190.

¹²⁸ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.870.

¹²⁹ Läs exempelvis breven som är daterade den 21 januari 1643 och den 19 augusti 1644.

¹³⁰ Lundgren, Sune (1945), s.190.

¹³¹ Ibid, s.304-305.

till Oxenstierna var nog dessutom ett klokt beslut, eftersom hans relation till kanslern troligtvis inte hade stärkts av en smutskastning av kollegan Johan.

6. Slutdiskussion

6.1 Sammanfattning av studiens resultat

Syftet med studien var dels att undersöka vilka roller Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius hade under de fredsförberedande åren 1643-1648, men även att undersöka hur deras relation såg ut under den aktuella tidsperioden. Resultaten av den genomförda studien visar att både Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius hade synnerligen centrala roller under de fredsförberedande åren. Oxenstierna var genom sin ställning som rikskansler en av de mest framstående aktörerna i Sverige under den aktuella tidsperioden, och genom sin position inom den svenska förvaltningen lyckades han styra den svenska utrikespolitiken i enlighet med sina egna intressen. Salvius hade även han relativt stora möjligheter att påverka den svenska utrikespolitiken under den aktuella tidsperioden, inte minst genom hans gedigna fredsarbete i Westfalen. Innehållet i de analyserade breven visar på att Salvius hade relativt stort mandat att agera självständigt under fredsarbetet. I vissa frågor var dock Salvius tvungen att rådfråga både Oxenstierna och det svenska hovet innan han gick vidare med de aktuella fallen. En eventuell försäljning av den svenska kopparlasten i Tyskland var ett sådant fall, och godkännandet av fredsvillkoren var ett annat.¹³²

När det gäller godkännandet av fredsvillkoren skilde sig dock åsikterna åt mellan de båda svenska statsmännen. Wetterberg hävdar att Salvius agerande i Westfalen till stor del präglades av hans strävan efter en varaktig fred mellan krigets inblandade parter.¹³³

Oxenstierna agerande under fredsarbetet präglades å andra sidan av hans strävan efter att förhålla fredsprocessen, detta eftersom han inte ville se några begränsningar av den svenska utrikespolitiken.¹³⁴ Oxenstierna och Salvius skilda fredsintressen hade även en negativ inverkan på deras tidigare, relativt nära relation med varandra. Studien av breven från Salvius till Oxenstierna har dessutom visat att breven bara blev färre och färre under 1640-talet, samt att de helt avstannade under år 1646. Salvius och Oxenstiernas skilda fredsmål var troligtvis en av de huvudsakliga förklaringarna till den mindre frekventa brevväxlingen mellan de båda

¹³² Salvius behandlar frågan om kopparlasten i flera av de analyserade breven. Se exempelvis breven som är daterade den 21 januari 1643 och 24 mars 1645.

¹³³ Wetterberg, Gunnar (2002b), s.870.

¹³⁴ Lundgren, Sune (1945), s.190.

svenska statsmännen. Som Lundgren skriver kan dock även Salvius kontakter med den svenska drottningen vara en möjlig förklaring till den avtagande brevväxlingen.¹³⁵

6.2 Den enskilda individens betydelse för den historiska utvecklingen

Historieskrivarna Gunnar Wetterberg och Sune Lundgren betraktar Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius som två av de absolut främsta statsmännen i den svenska historien.¹³⁶ Efter att ha fördjupat mina kunskaper om de båda statsmännens insatser för den svenska staten under 1600-talet är jag beredd att hålla med de båda historieskrivarna. Oxenstiernas inflytande över den svenska inrikespolitiken resulterade nämligen inte enbart i en förstärkning av den svenska statsmakten, utan även i ett mer rättvist, svenskt samhälle. Arkitekten bakom reformerna av det svenska rättssystemet, samt grundandet av Svea Hovrätt var ju ingen mindre än Axel Oxenstierna. De båda statsmännens insatser, både inför och under, fredsförhandlingarna i Westfalen bidrog dessutom till att Sverige, genom fredstraktatet i Osnabrück år 1648, befäste sin ställning som en nordeuropeisk stormakt. Hur högt man sedan bör värdera Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius betydelse för Sverige beror dock på vilken historiesyn den aktuella uttolkaren utgår ifrån.

Personligen anser jag att insatser från enskilda aktörer kan ha en relativt stor betydelse för det samhälle som dessa verkar inom. Sett ur ett historiskt perspektiv blir dock handlingar från enskilda individer knappast avgörande för den historiska utvecklingen. Jag vill som ett exempel på detta återigen lyfta fram Axel Oxenstiernas reformer av det svenska rättssystemet. Som tidigare nämnts var det alltså Axel Oxenstierna som var arkitekten bakom reformerna av det svenska rättssystemet, samt grundandet av Svea Hovrätt. För det svenska folket under 1600-talet kunde säkert Oxenstiernas insatser betraktas som revolutionerande, men om man ser på utvecklingen av det svenska rättssystemet ur ett historiskt perspektiv så tror jag knappast att det enbart var på grund av Oxenstierna som det skedde en utveckling av rättssystemet. Det jag vill betona är nämligen att om inte Axel Oxenstierna hade genomfört reformer av det svenska rättssystemet så hade troligtvis någon annan gjort det, i varje fall inom en överskådlig framtid. Att insatser från enskilda individer, som Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius, kanske inte hade så stor inverkan på den historiska utvecklingen betyder dock inte att deras insatser var utan betydelse.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Se: Wetterberg, Gunnar (2002a), s.9 och Lundgren, Sune (1945), s.1-2.

7. Referenser

7.1 Tryckt källmaterial

Ottosson, Per-Gunnar & Backhaus, Helmut (Utg.) (2012). *Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling. Avd: 11, band: 14 – Brev från Johan Adler Salvius*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Riksarkivet.

7.2 Litteratur

Abukhanfusa, Kerstin, Cervin, Ulf, Ericson, Lars, Jonell Ericsson, Britta, Eriksson Karth, Ingrid, Jörwall, Lars, Mark, Peeter & Welander, Lars-Olof (1998). *Krig och fred i källorna*. Stockholm: Riksarkivet.

Englund, Peter (1993). *Ofredsår – om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.

Hansen, Gabrielle (2006). (C-uppsats). *Mens mea multis anxietatibus avecta...: En 1600-talsläkares bestyr och besvär – utgåva av brev från Jakob Robertsson till Axel Oxenstierna*. Lund: Lunds universitet.

Harrison, Dick & Rodén, Marie-Louise (2001). *Tusen år i Europa. Band 3:1600-1800*. Lund: Historiska Media.

Hultén, Britt (2000). *Journalistikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lundgren, Sune (1945). *Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomien och maktkampen*. Lund: A.-B. PH. Lindstedts Uni.-Bokhandel.

Martin, Rebecca (2007). (C-uppsats). *Representing a Nation of Tailors and Cobblers: A Study of Bulstrode Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy, 1653-1654*. Uppsala: Uppsala universitet.

Rodén, Marie-Louise, Renata (Red.) (2006). *Kristina – brev och skrifter*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB och Svenska Akademien.

Rystad, Göran (2004). *Europa i världen 1500-1700 – Expansion och integration*. Stockholm: Liber AB.

Svenskt biografiskt lexikon. (Artikel av Sven A Nilsson med bidrag av Margareta Revera). *Axel Oxenstierna*. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7882> Hämtad: 2012-12-14.

Svenskt biografiskt lexikon. (Artikel av Bertil Boëthius). *Johan Adler Salvius*. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=5540> Hämtad: 2012-12-14.

Tosh, John (2011). *Historisk teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Wetterberg, Gunnar (2002). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 1*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.

Wetterberg, Gunnar (2002). *Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid, del 2*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.